

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาหัวข้อ การสื่อความหมายด้วยภาพของภาพถ่ายรางวัล โครงการประกวดภาพถ่ายนานาชาติ เนื่องในงานวันนริศ ได้เลือกเอาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายภาพมาใช้ได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสมดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการอ่านภาพ (Visual Literacy)
- 2.2 แนวคิดการสื่อความหมายด้วยภาพ (Visual Communication)
- 2.3 แนวคิดวัฒนธรรมทางสายตา (Visual Culture)
- 2.4 แนวคิดการรับรู้ (Perception)
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการอ่านภาพ (Visual Literacy)

การสื่อสารด้วยภาพ เป็นการสื่อสารโดยไม่ต้องใช้ภาษาที่สามารถให้ความหมายได้แทนการสื่อสารด้วยการเขียน หรือพูดและอาจสื่อความหมายได้ลึกซึ้งกว่า เนื่องจากภาพมีผลต่อการกระตุ้นการรับรู้ด้วยการมองเห็น ซึ่งมีประสิทธิภาพกว่าการรับรู้ด้วยวิธีอื่น ๆ (กนกรัตน์ ยศโกกร, 2551)

การมองดูภาพ ๆ หนึ่ง เราจะมองเห็นรายละเอียดในภาพนั้นว่า มีคน สัตว์ สิ่งของอะไรบ้าง จำนวนเท่าไร และแตกต่างกันอย่างไร มีอะไรในภาพนั้น และสามารถศึกษากระทั่งเกิดความเข้าใจในรายละเอียดว่าแต่ละสิ่งนั้นมีเนื้อหาสาระ และความสัมพันธ์ต่อกันอย่างไร และยังต้องอาศัยประสบการณ์ต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการมองภาพของแต่ละคนด้วย

ความหมายการอ่านภาพ

คำว่า Visual Literacy สามารถแยกแปลความหมายของคำนี้ได้คือ “Visual” หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับจักขุประสาท หรือสิ่งที่ตามองเห็นซึ่งอาจหมายรวม ๆ ถึง “ภาพ” ก็ได้โดยสิ่งที่มองเห็นนั้นอาจเป็นสัตว์หรือรูปแบบของเครื่องหมาย สัญลักษณ์ ภาพเขียน ภาพถ่าย ส่วน “Literacy” หมายถึง

ความสามารถในการอ่านเขียน หรือการเรียนรู้ มีนักการศึกษาหลายท่าน ให้ความหมายของการอ่าน ภาพดังนี้

John Debes (1969 cited in International Visual literacy Association) เป็น ผู้ซึ่ง ใช้ คำว่า การอ่านภาพ (Visual literacy) เป็นคนแรก ได้ให้คำนิยามของการอ่านภาพว่าเป็น กลุ่มของทักษะ ความสามารถที่มนุษย์สามารถพัฒนาได้ด้วยการเห็น และในขณะเดียวกันก็บูรณาการกับประสบการณ์ ของประสาทสัมผัสอื่น ๆ ผ่านการใช้ทักษะอย่างสร้างสรรค์การพัฒนาของทักษะนี้ คือ พื้นฐานของ การเรียนรู้ของมนุษย์ เมื่อทักษะนี้ได้รับการพัฒนา มนุษย์จะสามารถแยกแยะและแปลความจากสิ่งที่ เห็นจากวัตถุสัญลักษณ์สิ่งในธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นผ่านการใช้ความสามารถชนิดนี้ อย่างสร้างสรรค์ และสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น

Ausburn & Ausburn (1978) ให้ความหมายของการอ่านภาพว่าหมายถึง ความสามารถในการเรียนรู้เพื่อจะแปลความหมาย (Interpret) ของภาพ หรือสิ่งที่มองเห็นนั้น ได้อย่างถูกต้อง ในขณะเดียวกันก็ต้องมีความสามารถในการสร้างสรรค์ (Create) เนื้อความ หรือเขียนอธิบาย ความหมายได้ หรืออาจจะกล่าวได้ว่า การแปลความหมายของภาพหรือสิ่งที่มองเห็นและ การสร้างสรรค์ภาพนี้เป็นสิ่งที่เหมือนกับการอ่าน และการเขียนของการศึกษาทั่วไป ซึ่งศึกษาจาก หนังสือ หรือสิ่งพิมพ์ ซึ่งเป็นการอ่านออกเขียนได้อย่างธรรมดา

(Heinich and other, 1989) Pettersson (2009) ให้คำนิยามว่า การเรียนรู้ที่จะแปลความจากภาพ (Visual Message) อย่างถูกต้อง และสร้างสรรค์ข้อความนั้นออกมา ซึ่งการแปลความและ การสร้างสรรค์นั้นคือ การเรียนรู้จากสิ่งที่เห็นสามารถเปรียบเทียบกับ การอ่าน และเขียนจากการเรียน จากตัวหนังสือ Wileman (1993) กล่าวว่าคือ ความสามารถในการอ่าน การแปลความ และการเข้าใจ ข้อมูลที่ถูกนำเสนอจากสื่อภาพ หรือภาพกราฟฟิก ซึ่งการอ่านจากภาพมีความสัมพันธ์กับการคิด จากภาพ (Visual Thinking) คือ ความสามารถในการสร้างข้อมูลออกมาในรูปของภาพ หรือกราฟฟิก เพื่อใช้ในการสื่อสารมีความหมายสอดคล้องกับ Bamford (2003) ให้คำนิยามว่า คือ การแปลภาพที่ ถูกนำเสนอ ทั้งในปัจจุบันและอดีต แล้วสื่อสารออกมาสู่ผู้อ่านอย่างมีความหมาย

Avgerinou (2003) ให้ความหมายว่า เป็นการสื่อสารอย่างตั้งใจ เป็นกลุ่มของความสามารถ ในการเรียนรู้ที่เกิดจากความสามารถในการอ่าน การใช้ภาพ และการคิดจากภาพสังคม

ภูมิพันธ์ (2549) กล่าวถึง การอ่านจากภาพ หมายถึง ความชำนาญที่สามารถทำให้คนเราเข้าใจ แปลความและสร้างสรรค์ อันได้จากทักษะสัมผัสและนำมาใช้ในการติดต่อสื่อสาร ได้มีความเกี่ยวข้องกับ การเข้าใจ และเรียนรู้การแปลความ และสร้างสรรค์

สมเกียรติ ตั้งนโม (2547) การอ่านภาพออก (Visual literacy) สามารถได้รับการนิยามในฐานะ ที่เป็นศักยภาพอันจำเป็นต่าง ๆ ในการรื้อสร้าง (deconstruct) ภาพที่เห็นนั่นเอง ถ้าหากว่าเราสามารถ

มองรูปภาพต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นภาษา ๆ หนึ่ง การอ่านภาพออกสามารถได้รับการนิยามในฐานะที่เป็นความสามารถที่จะทำความเข้าใจ และผลิตสารต่าง ๆ ทางสายตา (visual messages) ได้

จากความหมายข้างต้นอาจสรุปได้ว่า การอ่านภาพ คือความสามารถทางด้านการมองเห็นของมนุษย์และใช้ความสามารถนั้น ในการจำแนกและแปลความหมายและการก่อสร้างสิ่งที่มองเห็นเพื่อการติดต่อสื่อสาร ได้อย่างถูกต้องเป็นความสามารถทางจักษุสัมผัสในการอ่าน และเขียนข้อมูล

องค์ประกอบของการอ่านภาพ

องค์ประกอบของการอ่านภาพ มีความสำคัญเช่นเดียวกันซึ่ง Avgerinou (2009) กล่าวว่า การอ่านภาพ ประกอบด้วยการใช้ทักษะ 11 ทักษะ ดังนี้

1. ความรู้เรื่องคำศัพท์ที่เกี่ยวกับภาพ (Visual Vocabulary) ได้แก่ความรู้จากส่วนประกอบพื้นฐาน สี เส้น รูปทรง พื้นผิว รูปแบบ องค์ประกอบ
2. ความรู้เรื่องแบบแผนที่เกี่ยวข้องกับภาพ (Visual Conventions) ได้แก่ ความรู้จากป้ายภาพ หรือ สัญลักษณ์ และข้อตกลงที่มีความหมายทางสังคม
3. การคิดจากภาพ (Visual Thinking) ความสามารถในการแปลข้อมูลทุกรูปแบบเป็นภาพกราฟฟิก หรือรูปแบบซึ่งช่วยในการติดต่อสื่อสาร
4. การมองเห็นภาพ (Visualization) กระบวนการที่สร้างเพื่อการมองเห็นภาพ
5. การใช้ตรรกะเกี่ยวกับภาพ (Visual Reasoning) การคิดอย่างมีตรรกะ อย่างเป็นเหตุผล เพื่อช่วยในการตีความหมายของภาพ
6. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Viewing) การนำทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ไปใช้ในการวิเคราะห์ภาพ
7. การแยกแยะเกี่ยวกับภาพ (Visual Discrimination) ความสามารถในการแยกแยะความแตกต่างระหว่างภาพ
8. การสร้างภาพขึ้นมาใหม่ (Visual Reconstruction) ความสามารถในการสร้างข้อความเกี่ยวกับภาพขึ้นอีกครั้งจากภาพเดิม
9. การเชื่อมโยงภาพ (Visual Association) ความสามารถในการเชื่อมโยงภาพ ซึ่งแสดงเรื่องราว รวมถึงการเชื่อมคำศัพท์กับภาพ
10. การสร้างความหมายเกี่ยวกับภาพขึ้นมาใหม่ (Reconstructing Meaning) ความสามารถในการสร้างความหมายขึ้นจากภาพ อาจเป็นความหมายที่ยังไม่สมบูรณ์
11. การสร้างความหมาย (Constructing Meaning) ความสามารถในการสร้างความหมายจากภาพให้สมบูรณ์แบบนอกจากนี้

Alberto (2007) ได้จำแนกองค์ประกอบของการอ่านภาพประกอบด้วย 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. การคิดจากภาพ (Visual Thinking) เป็นทักษะเกี่ยวข้องในส่วนการมองเห็น และการแปลความคิด และข้อมูลไปทุกชนิดให้เป็นภาพ หรือกราฟิกถ่ายทอดเป็นสารที่สามารถเข้าใจได้

2. การสื่อสารผ่านภาพ (Visual Communication) ความสามารถในการสื่อสารข้อความ หรือความคิดจากสื่อภาพ อาจรวมถึงภาษาท่าทาง วัตถุ ป้าย สัญลักษณ์ ภาพยนต์โฆษณา รูปภาพ รูปถ่าย เกมคอมพิวเตอร์ ภาพนิทรรศการ (Bamford, 2003)

3. การเรียนรู้จากภาพ (Visual Learning) เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้จากภาพ หรือสื่อซึ่งเป็นการสร้างความรู้จากการมองเห็นภาพ ตัวอย่างเทคนิคการสอนส่งเสริมการเรียนรู้ที่ได้จากแผนผังความคิด สื่อภาพ และการตีความจากคำถาม สรุปได้ว่า การอ่านภาพ ประกอบด้วยการใช้ทักษะที่หลากหลาย กล่าวโดยรวม คือ ทักษะความรู้ ในภาพกระบวนการคิดจากภาพการสื่อสารจากภาพ และการเรียนรู้จากภาพ

2.2 แนวคิดการสื่อความหมายด้วยภาพ (Visual Communication)

การสื่อความหมาย (Communications) หมายถึง การถ่ายทอดข่าวสาร ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ตลอดจนความรู้สึกนึกคิด จากผู้ส่งไปยังผู้รับ หรือจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลอื่น ๆ ให้เกิดความรู้สึก ความเข้าใจตรงกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

การสื่อความหมายมีลักษณะเป็นกระบวนการ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ

1) ผู้ส่งสาร (Sender) คือ ผู้ที่สื่อความหมายไปยังผู้รับ

2) สาร (Message) คือ เรื่องราวข้อมูล ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับเกิดพฤติกรรมตามที่ต้องการ

3) สื่อหรือช่องทาง (Channel) เป็นตัวที่ทำให้เนื้อหาสาระ มีรูปร่างลักษณะที่เหมาะสมกับการไปถึงผู้รับสารได้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน รูปภาพ ท่าทาง สัญลักษณ์ และเครื่องมือต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือ เป็นต้น

4) ผู้รับสาร (Receiver) ผู้รับสารที่ผ่านมาโดยใช้ประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่งในการรับ เช่น ตามองดู หูรับฟัง เป็นต้น

ซึ่งรูปแบบของการสื่อความหมาย จำแนกได้หลายรูปแบบดังนี้

1. จำแนกตามลักษณะในการสื่อความหมาย

1.1 ภาษาพูดหรือภาษาเขียน (Verbal Communication)

1.2 ภาษาท่าทางหรือสัญญาณ (Non-Verbal Communication)

2. จำแนกตามตำแหน่งของผู้ส่งหรือผู้รับ

2.1 การสื่อความหมายทางตรง (Direct Communication)

2.2 การสื่อความหมายทางอ้อม (Indirect Communication)

3. จำแนกตามพฤติกรรมการโต้ตอบ

3.1 การสื่อความหมายทางเดียว (One-way Communication)

3.2 การสื่อความหมายสองทาง (Two-way Communication)

สรุปการสื่อความหมาย เป็นการถ่ายทอดข่าวสาร ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดจากผู้ส่งไปยังผู้รับหรือจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลอื่น ๆ ให้เกิดความรู้สึกความเข้าใจตรงกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

การสื่อความหมายด้วยภาพหนึ่งที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยก่อนจะประกอบด้วยภาษาพูด รูปภาพ เครื่องหมายต่าง ๆ จากสิ่งเหล่านี้ การติดต่อสื่อความหมายที่ใช้สายตายังสามารถรักษาหลักฐานให้ยืนยงอยู่ได้หลายสมัยในทางศิลปะ อาจจะเรียกว่าเป็นภาษาสัญลักษณ์ หมายถึง ภาษาที่เกิดจากการมองเห็นด้วยรูปร่าง รูปทรงและลักษณะซึ่งแตกต่างจากภาษาพูดที่จะเปลี่ยนแปลงไปได้เสมอ การแสดงด้วยภาพมักจะแสดงออกถึงความคิดในทางที่ง่ายที่สุดตรงไปตรงมา การถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างประเทศที่ใช้ภาษาต่างกัน ภาพเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร

ภาพเหมือน (Representation) หมายถึง ภาพที่แสดงถึงสิ่งที่เรามองเห็นและสังเกตได้จากสภาพแวดล้อม และประสบการณ์

ภาพสัญลักษณ์ (Symbolism) หมายถึง มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเป็นลักษณะของสัญลักษณ์แทนสิ่งที่เรามองเห็นจริง โดยทำให้ดูง่ายขึ้นและมีความหมายชัดเจน

ภาพนามธรรม (Abstract) หมายถึง การลดรายละเอียดจากสิ่งที่มองเห็นไปสู่องค์ประกอบในการมองขั้นพื้นฐาน ซึ่งความจริงแล้วการจะเข้าใจในโครงสร้างขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่มองเห็นมีความสำคัญมาก และการวาดภาพเหมือนให้เหมือนของจริงมากเท่าใด ความหมายของภาพจะอธิบายถึงสิ่งในภาพอย่างเฉพาะเจาะจงเท่านั้น (เลอสม สถาปิตานนท์, 2536, น. 8)

ภาพสื่อความหมายโดยผ่านเครื่องหมาย 3 หมวดไปยังผู้ชมดังนี้

1. Iconic (เครื่องหมายที่มีลักษณะเป็นภาพ) มีลักษณะคล้ายคลึงหรือเหมือนกับสิ่งที่เป็นตัวแทน เช่น ภาพเหมือน ภาพถ่าย แผนที่

2. Symbolic (สัญลักษณ์) ไม่คล้ายคลึงหรือเหมือนกับสิ่งที่เป็นตัวแทน แต่เป็นการตกลง/ยอมรับร่วมกัน ถึงความหมายที่แทนค่า เช่น สัญลักษณ์ไฟจราจร สัญลักษณ์ธง และคำว่า “Stop”

3. Indexical (เครื่องหมายบ่งบอก/บ่งชี้) เป็นเครื่องหมายที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่เป็นตัวแทน เช่น เครื่องหมายไฟ ห้ามสูบบุหรี่

Iconic Sign มีแรงโน้มน้าวผู้ชมไปสู่ความหมายมากที่สุด เพราะความเป็นภาพและส่วนประกอบของมัน (Signifier) จะมีความเป็นสากลและระลึกถึงความหมายได้ง่าย รวดเร็ว เช่น ภาพปุ่มเครื่องพิมพ์ในหน้าจอกอมพิวเตอร์จะตีความได้โดยทุก ๆ คนที่รู้จักเครื่องพิมพ์ (Printer)

Symbolic Sign มีแรงโน้มน้าวผู้ชมไปสู่ความหมายน้อย เช่น “stop” จะตีความได้เฉพาะแต่ผู้ที่
รู้ภาษาอังกฤษเท่านั้น

องค์ประกอบของสัญลักษณ์ ตามแนวคิดของ De Saussure เรื่องของสัญลักษณ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง
กับองค์ประกอบ 3 ส่วน (กาญจนา แก้วเทพ, 2547, น. 110) ดังนี้

1) ของจริง (Reference) คือ บรรดาของจริงทั้งหลาย เช่น ขวดแก้วจริง ๆ ในภาพที่ 1

2) ตัวหมาย (Signifier) คือ ในแต่ละวัฒนธรรมจะสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาแทนตัวขวดจริง เช่น
ในบริบทของสังคมไทยจะสร้างสัญลักษณ์ที่เขียนเป็นตัวอักษรว่า “ขวด” สังคมอังกฤษเขียนว่า “Bottle”
สังคมฝรั่งเศสเขียนว่า “Bouteille” และสังคมอื่น ๆ ก็จะมีวิธีสร้างสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไป สัญลักษณ์
ในภาพที่ 2 อาจจะเป็น “เสียง” (Sound) คือ การเปล่งเสียงออกมาเป็นถ้อยคำว่า “ขวด” หรือ
เป็น “ภาพ” (Image) เช่น เป็นตัวอักษรหรือรูปภาพ เป็นต้น

3) ตัวหมายถึง (Signified) คือ เมื่อคนในแต่ละวัฒนธรรม ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้สัญลักษณ์
(เช่น อ่านออก) เมื่อเห็นสัญลักษณ์ “ขวด/Bottle/Bouteille” ในสมองหรือความคิดคำนึงของเขา ก็จะเกิด
แนวคิดจินตนาการภาพของ “ขวด” ขึ้นมา ที่เราเข้าใจกันว่าเป็น “เป็นภาพในใจหรือในความคิด”
(Concept)

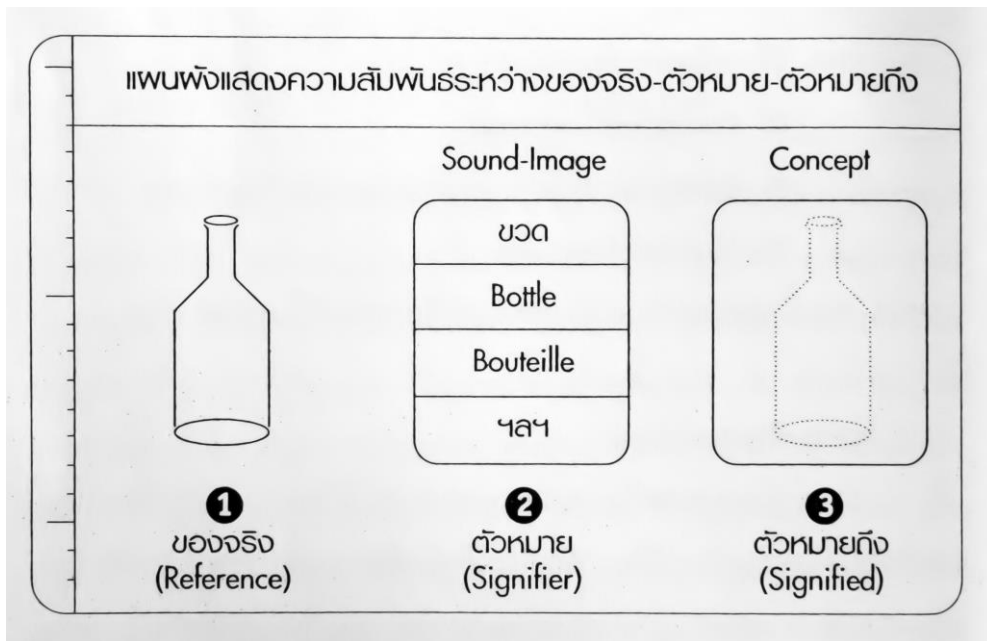
ในการศึกษาเรื่องระบบสัญลักษณ์นั้น De Saussure สนใจแต่เฉพาะความสัมพันธ์ระหว่าง
องค์ประกอบที่ 2 และ 3 เท่านั้น ซึ่งคุณลักษณะที่สำคัญของความสัมพันธ์ระหว่าง “ตัวหมาย” และ
“ตัวหมายถึง”

มี 3 ลักษณะ (กาญจนา แก้วเทพ, 2547, น. 111) ดังนี้

1) Arbitrary เป็นความสัมพันธ์ที่ถูกสร้างขึ้นอย่างไม่มีความหมายใด ๆ เช่น คำว่า “ขวด” ไม่ได้
มีลักษณะหรือความคล้ายคลึงอันใดกับรูปร่างของขวดเลย เช่นเดียวกับสัญลักษณ์ “Bottle” หรือ
“Bouteille”

2) Unnatural เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ซึ่งหมายความว่า จะต้องเรียนรู้
เอา

3) Unmotivated เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกิดจากมูลเหตุจูงใจพิเศษใด ๆ ของผู้สร้าง
ความหมาย และผู้ใช้ความหมายกล่าวคือ ไม่เกี่ยวข้องกับแรงกระตุ้นใจของผู้ใช้สัญลักษณ์

ภาพที่ 2.1 ภาพแผนผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างของจริง (Reference) ตัวหมาย (Signifier) และตัวหมายถึง (Signified)
 ที่มา: กาญจนา แก้วเทพ. (2547). การวิเคราะห์สื่อแนวคิดและเทคนิค (พิมพ์ครั้งที่4). กรุงเทพฯ: แบรินด์เอจ จำกัด.

ความหมายตามตัวอักษร และความหมายเป็นนัย (Denotation and Connotation)

ในระบบของสัญลักษณ์มีระดับของความหมาย 2 ระดับ คือ

Denotation เป็นระดับพื้น ๆ ชรรรมดา มีความหมายตามตัวของมัน เรียกว่า เป็น “ความหมายตามตัวอักษร” ให้การระลึกถึงความหมายอย่างเป็นสากลแบบ ‘Natural Sign’ มิได้มีความเป็นรหัส

Connotation เป็นระดับรหัส มีความหมายได้หลายอย่างขึ้นอยู่กับ การรับรู้ร่วมกันในสังคมวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม และมีความหมายเป็นนัย เช่น รถยนต์ มีความหมายนัยแสดงอิสรภาพ ความแกร่งของชายฉกรรจ์ในสังคมตะวันตก

วิธีวิเคราะห์การสื่อความหมายแบบ Metaphor และ Metonymy

เป็นวิธีการหลักอีก 2 วิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดความหมายจากสัญลักษณ์ตัวหนึ่งโดยอาศัยสัญลักษณ์ อีกตัวหนึ่ง (กาญจนา แก้วเทพ, 2542, น. 104) ดังนี้

1. Metaphor

เป็นวิธีถ่ายทอดความหมายโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์ 2 ตัว ที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน และถูกนำมาใช้ถ่ายทอดความหมายด้วยวิธีการ “เปรียบเทียบอุปมาอุปมัย” (Analogy) โดยที่สัญลักษณ์ตัวแรกนั้นเป็นที่รู้จักความหมายกันดีอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อถูกนำมาเข้าสู่

กับสัญลักษณ์ที่สองซึ่งยังไม่ค่อยรู้จักความหมายกันดีจึงต้องอาศัยความหมายของสัญลักษณ์ตัวแรกเพื่อทำให้สัญลักษณ์หลังถูกรับรู้ความหมายไปด้วย

การเปรียบเทียบแบบ Metaphor นั้นเป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้วในวัฒนธรรมการใช้ภาษาของเรา โดยเราอาจจะสังเกตเห็นคำบอกใบ้ (Cue) ดังนี้ คือคำว่า “เสมือน ประหนึ่ง ราวกับว่า” (Like/As) ยกตัวอย่างเช่น

- คำพูดของนายทวนนั้นคมกริบแต่นุ่มนวลประหนึ่งมีด โกงอบน้ำผึ้ง
- ชายผู้นี้ใจดีราวกับพ่อพระ
- นางสาวจกวัณปี่นี้มีรูปร่างที่งดงามเสมือนนางฟ้ามาจุติเป็นต้น

2. Metonymy

เป็นวิธีการถ่ายทอดความหมายโดยหยิบเอาส่วนเล็กๆ เล็ก ๆ ส่วนหนึ่งของสัญลักษณ์ (Part) มาแทนความหมายของส่วนรวมทั้งหมด (Whole) ตัวอย่างที่พบบ่อยที่สุด คือ การใช้สัญลักษณ์แทนเมืองต่าง ๆ เช่น ตัวอย่างในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 แสดงตัวอย่างการถ่ายทอดความหมายแบบ Metonymy 33

Whole	Part
กรุงเทพ	พระปรางค์วัดอรุณ/วัดพระแก้ว
นิวยอร์ก	ตึกระฟ้า
ปารีส	หอไอเฟล
ลอนดอน	นาฬิกาบิกเบน

ที่มา: กาญจนาแก้วเทพ. (2547). การวิเคราะห์สื่อแนวคิดและเทคนิค (พิมพ์ครั้งที่4).

กรุงเทพฯ: แบรินด์ เอจ จำกัด.

การถ่ายทอดความหมายจากสัญลักษณ์ที่เป็นส่วนย่อยให้แทนสัญลักษณ์รวมทั้งหมดนั้น เกิดจากกระบวนการที่เรียกว่า การเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Association) กล่าวคือ ในหัวสมองของผู้รับสารจะต้องมีคู่ของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยกับส่วนรวมเอาไว้แล้ว เช่น ต้องรู้ว่าพระปรางค์วัดอรุณนั้นตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ เพราะฉะนั้นเมื่อเห็นส่วนหนึ่ง (ส่วนย่อย) จึงพาให้คิดไปถึงอีกส่วนหนึ่ง (ส่วนรวม) ได้

การถ่ายทอดด้วยวิธีนี้ เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารกระทำอยู่ตลอดเวลาด้วยการเลือกส่วนย่อยที่สามารถเป็นตัวแทนที่ดีที่สุดของส่วนรวมทั้งหมดมาใช้เป็นสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดความหมาย เช่น คริสต์ศาสนา เลือก Metonymy เป็นไม้กางเขน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของพระเยซูในคอนสตันส์พระชนม์ เป็นต้น

ตารางที่ 2.2 แสดงการเปรียบเทียบ Metaphor และ Metonymy

Metaphor	Metonymy
1) คล้ายคลึงกันด้วยการเปรียบเทียบ (Analogy)	1) คล้ายคลึงกันด้วยการเชื่อมโยง (Association)
2) Meta: การถ่ายทอด Phor: การคงไว้ (Bear)	2) Meta: ถ่ายทอด Onoma: ชื่อ/นาม
3) สังเกตเห็นคำบอกแนะ เช่น “เสมือน/ ประหนึ่งว่า/ดั่งว่า/ราวกับว่า ”	3) จะมีการดึงเอาส่วนย่อย/เศษเสี้ยวส่วนหนึ่งมา แทนความหมายของส่วนรวมทั้งหมด

ที่มา: กาญจนาแก้วเทพ. (2547). การวิเคราะห์สื่อแนวคิดและเทคนิค (พิมพ์ครั้งที่ 4).

กรุงเทพฯ: แบรินด์ เอจ จำกัด.

Metaphor and Metonymy การอุปมา และการแทนความหมาย

Metaphor การอุปมา คือ การแสดงสิ่งที่ไม่คุ้นเคย แปลกประหลาดในรูปแบบของสิ่งที่มีจักคุ้นเคย แล้วตัว “เครื่องหมาย” ไม่สัมพันธ์กับ “ความหมาย” ผู้ชมจะต้องใช้จินตนาการแปล จึงจะเข้าใจความหมายของการอุปมา

Metonymy การแทนความหมาย คือ การแสดงความหมายผ่านความสัมพันธ์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น มงกุฎทำให้นึกถึงราชวงศ์

การสื่อความหมายไม่ได้ใช้การแปลความ แต่อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิด การประพันธ์ที่ยกเอาส่วนใดส่วนหนึ่ง มากล่าวแทนทั้งหมดก็เป็นรูปแบบหนึ่งของ Metonymy (วิสุทธิ อยู่ทรัพย์, 2547)

และทฤษฎีการสื่อความหมายด้วยภาพ (Visual Communication) เป็นแนวความคิดที่เข้ามาใช้ในการสื่อสารมวลชน ซึ่งแบ่งประเภทออกได้เป็นสองกลุ่มหลัก (อ้างใน Paul Martin Lester (2013: 44-45) โดยสองกลุ่มหลักที่กล่าวถึง ได้แก่ กลุ่มด้านประสาทสัมผัส (Sensory) และกลุ่มด้านการแปลและรับรู้ความหมาย (Perception) กลุ่มแรกได้แก่ กลุ่มที่สนับสนุนแนวคิดด้านทฤษฎีประสาทสัมผัส (Sensory) ที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพ ตามแนวคิดของเกสโตลท์ และกลุ่มทฤษฎีนิยม และสร้างความรู้ใหม่จากตัวผู้เรียนรู้อย่าง กลุ่มนี้มีความเชื่อว่าภาพที่มีความหมายโดยตรง หรือภาพที่สร้างประเด็นคำถามให้แก่ผู้ชมภาพ หรือผู้รับรู้อารมณ์จากภาพ ถูกผลิตสร้างจากวัตถุที่มีแสง หรือมีความชัดเจนสามารถดึงดูด หรือผลักดันผู้ชมได้ นอกจากนี้ ยังมีความน่าสนใจถึงสิ่งที่มอง หรือประสาทสัมผัสสามารถรับรู้ ได้แก่ สี รูปแบบ ความลึก และการเคลื่อนไหว แต่ในทางตรงข้าม มองหรือประสาทสัมผัสไม่ได้พิจารณาการรับรู้ สำหรับในกลุ่มทฤษฎีด้านการแปลและการรับรู้ความหมาย (Perception) หรือที่เรียกว่ากลุ่มสัญญาวิทยาตามแนวคิดของ โชซูร์ และเพ็ชชุนนั่นเอง

กลุ่มแนวคิดทฤษฎีนี้ มุ่งให้ความสนใจประเด็นหลักเรื่องของความหมายที่มนุษย์เห็นจากภาพ และมีการแปลความหมายออกมาตามความหมายจากสิ่งที่มนุษย์เห็น และมนุษย์เข้าใจ

ทฤษฎีทั้งสองชุด สามารถสรุปได้ คือ ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ดูเหมือนว่า และสิ่งที่ เป็นจริง เพื่อให้เข้าใจถึงวิธีการใด ๆ เพื่อการสื่อสารด้วยภาพ ประการแรก ต้องรู้ความแตกต่างระหว่าง ความรู้สึกที่มองเห็น และการรับรู้ภาพความรู้สึกคือ การกระตุ้นจากภายนอกสู่ภายในอวัยวะเซลล์ ประสาทความรู้สึก เช่น ไม้ที่ถูกเผาในเตาผิงไฟ กระตุ้นเซลล์ในหูของผู้รับรู้ เพราะผู้รับรู้สามารถ ได้ยินเสียงท่อนไม้หักและแตก ส่วนจมูกผู้รับรู้สามารถได้กลิ่นหอมเฉพาะของไม้ ส่วนมือและ ใบหน้าของผู้รับรู้สามารถรู้สึกได้ถึงความร้อนของไฟภายในปากผู้รับรู้ที่นำมาร์ชเมลโลว์อย่างร้อน เข้าไป และในดวงตาผู้รับรู้ ในขณะที่เพ่งมองไปที่เปลวไฟสีเหลืองนี้คือ ลักษณะของความรู้สึกที่มี การตอบรับทางกายภาพต่ำต่อสิ่งเร้า และไม่มีการสื่อความหมายเป็นสำคัญ โดยเซลล์ประสาทในหู จมูก มือปาก และดวงตานั้นไม่มีความสามารถในการระลึกคิดด้วยปัญญาที่ชาญฉลาด แต่เป็นเพียง สายพานที่ลำเลียงส่งข้อมูลไปยังสมองด้านใจผู้รับรู้ก็รับสัมผัสจากสารที่มาจากความรู้สึกนำไปสู่ บทสรุปที่มีพื้นฐานมาจากข้อมูลที่พบเจอเป็นประจำใจผู้รับรู้จะตีความของเสียง กลิ่น อุณหภูมิ รสสัมผัส และสิ่งที่เห็นว่ามันคือ ไฟ ภาพที่ส่งผลต่อการแปลความหมายจะพิจารณาจากข้อมูลที่ได้รับ การรวบรวมผ่านสายตาผู้รับรู้ว่ามันคือ ไฟ

นอกจากนี้ การสื่อความหมายของภาพยังมีความสัมพันธ์กับเรื่องขององค์ประกอบทางศิลปะ ที่ถูกนำมาใช้ ได้แก่ เรื่องแนวคิดภาษา องค์ประกอบและเทคนิคของภาพที่เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ภาพ สื่อความหมายได้ภายใต้กระบวนการสื่อสาร ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอนำมาอธิบายในหัวข้อ แนวคิด การสื่อ ความหมายด้วยภาพ ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับภาษาภาพ (Visual Language)

ภาษาที่ใช้ภาพหรือสิ่งที่มองเห็นแทนความหมายที่ต้องการจะสื่อสารแตกต่างจากภาษาที่ มนุษย์ใช้สื่อสารด้วยการพูดหรือเขียน ซึ่งเรียกว่าภาษาถ้อยคำ ซึ่งหมายถึง ใช้คำสมมติแทนความหมาย ที่ต้องการจะสื่อสาร (ภาษาการ์ตูน..., 2552)

ส่วนองค์ประกอบที่สำคัญของภาษาภาพที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายภาพนิ่ง ได้แก่ ขนาดภาพ (Size of Shot) แบ่งได้ 5 ระยะ ดังนี้

1. ภาพระยะไกลมาก (Extreme Long Shot หรือ ELS)
2. ภาพระยะไกล (Long Shot หรือ LS)
3. ภาพระยะปานกลาง (Medium Shot)
4. ภาพระยะใกล้ (Close up หรือ CU หรือ Close Shot หรือ CS)
5. ภาพใกล้มาก (Extreme Close Up Shot หรือ ECU)

มุมกล้อง (Camera Angle) แบ่งได้ 2 มุม ดังนี้

1. มุมกล้องทางแนวตั้ง (The Vertical Line)
2. มุมกล้องทางแนวนอน (The Horizontal Line)

การกำหนดบทบาทของผู้ชม (Audience Role) แบ่งได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การนำเสนอภาพในรูปแบบแทนการได้เห็น (Objective Point of View)
2. การนำเสนอภาพในรูปแบบการนำผู้ชมเข้าไปมีส่วนร่วมกับเหตุการณ์ (Subjective Point of View)
3. การนำเสนอภาพในรูปแบบการรับรู้อย่างใกล้ชิด (Point of View Shot)

แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบภาพ (Composition)

สามารถสรุปรวบรวมองค์ความรู้แต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

กฎสามส่วน (Rule of Third)

เป็นการใช้กฎสามส่วนหรือจุดตัด 9 ช่อง หรือจุดแห่งความน่าสนใจ (Center of Interest) มาช่วยในการเน้นจุดสนใจ ทำได้โดยก่อนจะถ่ายภาพ จะทำให้ภาพสื่อความหมายได้มากกว่า กนกรัตน์ ยศไกร (2550) กล่าวว่า หลักของกฎ 3 ส่วนคือ แบ่งสี่เหลี่ยมผืนผ้าทั้งด้านกว้าง และด้านยาว ออกเป็น 3 ส่วนเท่า ๆ กัน จากนั้นลากเส้นมาเชื่อมกับฝั่งตรงข้าม ตำแหน่งที่เกิดการตัดกันระหว่างเส้นตามแนวนอนกับแนวตั้ง คือ ตำแหน่งของจุดแห่งความน่าสนใจของภาพ ซึ่งจะมี 4 จุดด้วยกัน ได้แก่ ตำแหน่งที่บนขวา บนซ้าย ล่างขวาและล่างซ้าย อย่างไรก็ตามในภาพหนึ่ง ๆ ควรมีจุดเด่นเพียงจุดเดียว พื้นที่ว่าง (Space)

ผลจากการใช้เรื่องพื้นที่ว่างมีหลายประการ ได้แก่ ความรู้สึกเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ว่างมากกับพื้นที่ว่างน้อย เช่น ถ้าพื้นที่ว่างมากจะให้ความรู้สึกโล่งและสบาย ในขณะที่ถ้าเป็นรูปเดียวกันแต่ถ่ายในระยะใกล้มาก ภาพจะมีพลังมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันรู้สึกอึดอัดกว่าอีกรูปที่ถ่ายระยะไกล นอกจากนี้พื้นที่ว่างยังเป็นส่วนที่ดึงดูดสายตาไปยังจุดสนใจของภาพ และการทำให้เกิดพื้นที่เป็นหน่วยเล็ก ๆ ทำให้เกิดการเน้นจุดต่าง ๆ ให้ความสำคัญได้อีกด้วย

พื้นผิว (Texture)

พื้นผิวที่แตกต่างกันออกไป ย่อมเป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้น ๆ เช่น ผิวหนังของคนชรา ผิวของก้อนหิน ใต้วัว เป็นต้น การบันทึกลักษณะพื้นผิวของสิ่งต่าง ๆ ได้ ต้องคำนึงถึงสิ่งที่มีผลต่อลักษณะพื้นผิวด้วย คือ ลักษณะและทิศทางของแสง แสงจากทางด้านหน้า (Front Light) ให้ภาพแบนมองเห็นลักษณะผิวพื้นยาก จึงควรหลีกเลี่ยงแสงจากทางด้านข้าง (Side Light) ให้ลักษณะของผิวพื้นได้ดี แต่ก็ควรหลบเงาที่เกิดขึ้นทางด้านตรงกันข้ามกับทิศทางที่มาของแสงด้วยเล็กน้อย เพื่อลดความรุนแรงของแสงและเงา มิฉะนั้นจะทำให้ภาพดูแข็งและขาดรายละเอียดในส่วนที่เป็นลวดลายพื้นผิวเล็ก ๆ ได้ แต่ภาพบางลักษณะ อาจต้องการแสงและเงาที่ตัดกันรุนแรงก็ได้ ลักษณะพื้นผิวของวัตถุใน

ภาพนั้น ย่อมก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ กันออกไป โดยอาจใช้ลักษณะพื้นผิวของวัตถุที่แตกต่างกัน และเพื่อการตัดกัน (Contrast) ของภาพทำให้จุดสนใจในภาพเด่นชัดขึ้นได้อีกด้วย

กนกรัตน์ ยศไกร (2550) กล่าวว่า การรับรู้เรื่องพื้นผิวผ่านภาพถ่ายภาพหนึ่งเหมือนกับความรู้สึกว่ามีเด็กที่พยายามจะหนีจากอ้อมกอดของเรา แต่แท้จริงแล้วเด็กคนนั้นไม่ได้อยู่ เหมือนกับรู้สึกว่าได้สัมผัสแต่สัมผัสไม่ได้ อาจกล่าวได้ว่าพื้นผิวทางการถ่ายภาพ คือพื้นผิวที่ทำให้ความรู้สึกเกี่ยวกับการสัมผัส รวมทั้งสร้างอารมณ์ความรู้สึกควบคู่กันไป เช่น เวลาเรารับประทานผลไม้ การรับรู้ที่ลิ้น ซึ่งไม่ได้รู้สึกเพียงพื้นผิวของผลไม้ หากแต่จะรับรู้ถึงรสชาติ และจมูกยังได้กลิ่นหอมอีกด้วย เช่นเดียวกับเมื่อเราเดินเล่นบนชายหาดในเวลากลางวัน เราไม่ได้รู้สึกถึงความหยาบของทรายเท่านั้น หากแต่รับรู้ถึงความร้อนของทรายที่เท้าเราเหยียบอีกด้วย ดังนั้นพื้นผิวทำให้รู้สึกหลายอย่าง เช่น ร้อน เปียก ลื่น แข็งกระด้าง เป็นต้น

เส้น รูปทรง(Line/Form)

เส้นเป็นองค์ประกอบหนึ่งซึ่งช่วยให้ภาพสื่อความหมายได้ตามลักษณะของเส้น เช่น เส้นโค้ง แสดงถึงความอ่อนช้อย นุ่มนวล เส้นแนวตั้ง แสดงถึงความมั่นคง แข็งแรง ฯลฯ นอกจากนั้น เส้นยังนำสายตาให้ผู้ดูภาพมองไปที่จุดสนใจของภาพได้อีก หากผู้ถ่ายภาพสังเกตเห็นสิ่งที่อยู่ในบริเวณที่ถ่ายภาพ ถ้ามีวัตถุหรือสถานที่มีส่วนของเส้นต่าง ๆ อาจจะนำมาใช้เป็นหลักการถ่ายภาพได้เหมือนกัน

รูปทรง หมายถึง มุมกว้าง ยาวลึกของอาคารสถานที่ วัตถุสิ่งของ และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ การใช้รูปทรงในการจัดองค์ประกอบนั้นเป็นการนำรูปทรงของสิ่งต่าง ๆ ในภาพมาเป็นจุดเด่น หรือจุดน่าสนใจของภาพประกอบกับทิศทางของแสงที่ช่วยให้รูปทรงนั้น ๆ มีมิติมากขึ้น

ความซ้ำซ้อน (Repetition)

การถ่ายภาพวัตถุ สิ่งของ หรือสถานที่ต่าง ๆ ที่ซ้ำ ๆ เหมือน ๆ กันนั้น แสดงถึงพลังที่น่าสนใจมากขึ้น เพราะว่าหากถ่ายภาพวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่ถูกวางอยู่โดดเดี่ยว อาจจะรู้สึกสะดุดตา หรือน่าสนใจ แต่เมื่อเอามารวมกันมาก ๆ จะทำให้รู้รึว่าน่าสนใจ แต่ต้องจัดวางให้มีจังหวะ ไม่จำเป็นต้องมีระเบียบ หรือเที่ยงตรง แต่จัดวางให้ดูมีความสมดุลเป็นธรรมชาติ ซึ่งกรณีหนึ่ง คือ การถ่ายภาพ ในขณะที่วัตถุซ้ำซ้อนกัน เหมือนกัน แต่อาจมีวัตถุหนึ่งในภาพที่แตกต่างจากวัตถุอื่น ลักษณะนี้ เป็นการสร้างความแตกต่าง และทำให้เป็นจุดสนใจของภาพ ในลักษณะซ้ำซ้อนได้เหมือนกัน

การใช้กรอบภาพ (Frame or Framing)

การใช้กรอบภาพให้ภาพเด่นชัดมาเสมือนการนำภาพติดลงบนผนังเปรียบเทียบกับภาพที่ถูกใส่กรอบ แล้วค่อยติดลงบนผนัง ภาพที่ถูกใส่กรอบจะดูน่าสนใจกว่า ดังนั้นในการถ่ายภาพให้สังเกตเห็นองค์ประกอบที่จะถ่ายภาพ ว่ามีส่วนใดที่สามารถเป็นกรอบภาพได้หรือไม่ เช่น กรอบประตู หน้าต่าง ต้นไม้ที่โน้มเข้าหากัน ฯลฯ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเท่านั้น

ความซ้ำ (Repetition)

ความซ้ำ หมายถึง การใช้อ็องค์ประกอบบางชนิดหรือหลายชนิดซ้ำ ๆ กันในภาพ หรือกระจายอยู่ในภาพ ลักษณะดังกล่าวในภาพนั้นเป็นวิธีที่เป็นหลักเบื้องต้น การจัดองค์ประกอบแต่หากจัดวางไม่ดีอาจจะดูน่าเบื่อ วิธีแก้ไข คือ จัดภาพให้กระจายให้กระจายรูปทรงเล็กซ้ำ ๆ ไม่เป็นระเบียบแบบแผนนัก หรือการนำเอารูปทรงหรือสีที่ตัดกันรุนแรง เช่น รูปทรงเรขาคณิตกับรูปทรงอิสระหรือสีแดงกับสีเขียว หรืออาจใช้ชื่อขนาดรูปทรง หรือสีให้เล็กลงและกระจายประกอบกันทั่วภาพ

ความสมดุล (Balance)

ความสมดุลแบ่งออกได้ 2 แบบ คือ

1. ความสมดุลแบบเท่ากัน ภาพที่ถ่ายออกมาแล้ว ดูมีความเท่ากันทั้ง 2 ด้าน ซ้ายขวาหรือบนล่าง ซึ่งอาจจะเป็นวัตถุเหมือนกัน หรือคล้ายกัน

2. ความสมดุลแบบไม่เท่ากัน ภาพที่ถ่ายออกมาแล้ว ดูมีความสมดุลแต่ไม่เท่ากัน หมายถึง ภาพที่ถ่ายมาแล้วแต่ทั้ง 2 ด้าน อาจไม่เหมือนกัน เช่น ด้านซ้ายเป็นวัตถุเล็ก ด้านขวาเป็นวัตถุใหญ่ หรือ ด้านบนและล่างเป็นวัตถุเท่ากัน แต่คนละอย่างกัน

ย้อนแสง (Silhouette)

การถ่ายภาพย้อนแสง เป็นการถ่ายภาพโดยมีทิศทางแสงมาจากด้านหลังของวัตถุ ภาพที่ออกมาจะเห็น โครงร่างของวัตถุเป็นลักษณะอีกแบบหนึ่งของภาพถ่ายที่ไม่ต้องการสื่อรายละเอียดของวัตถุ แต่ต้องการให้เห็น โครงร่างวัตถุประกอบกับแสงขอบ ๆ ของวัตถุ

นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบภาพอื่น ๆ เช่น จุดแห่งความสนใจ (Center of Interest), รูปร่าง (Shape), ลวดลาย (Pattern), การตัดกันของขนาด (Contrast in Size), การใช้ที่ว่าง (Space) ฉากหน้า และฉากหลังของภาพ (Foreground and Background), การควบคุมความลึก และทัศนมิติ (Perspective Control), สัดส่วน (Scale), การใช้ความคมชัด (Sharpness), การจัดองค์ประกอบด้วยสี (Color Composition), ความกลมกลืน (Harmony), ความแตกต่าง (Contrast) การเลือกพิจารณาว่าสิ่งใดควรอยู่หรือไม่ควรอยู่ในภาพนั้น และควรจัดวางอยู่ในตำแหน่งใด จึงจะมีคุณค่าความงามในเชิงศิลปะ

นครศรี รังควัต (2545) อธิบายว่า หากพิจารณาภาพถ่ายในลักษณะของการสร้างชิ้นงานศิลปะ จะสามารถจำแนกองค์ประกอบของภาพได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนมูลฐานของงานศิลปะหรือภาพถ่าย (Element of Art) ซึ่งประกอบไปด้วยเส้น (Lines) รูปร่าง (Shape) รูปทรง (Form) สี (Color) แสงและเงา (Light and Shade) พื้นผิว (Texture) คุณค่าหรือค่าน้ำหนักของสีและแสงเงา (Value) อีกส่วนหนึ่งคือ หลักของศิลปะหรือหลักของการถ่ายภาพ (Principle of Art) ได้แก่ ความเป็นเอกภาพ (Unity) ความสมดุล (Balance) ความกลมกลืน (Harmony) ความขัดแย้ง (Contrast) จุดเด่นหรือจุดสนใจ (Interest, Emphasis) จังหวะ (Rhythm) และทิศทาง (Direction)

เทคนิคของภาพ (Technic)

การทำงานของกล้องถ่ายภาพ กล้องถ่ายภาพมีกระบวนการทำงานโดยเริ่มต้นการถ่ายภาพจากแสงสะท้อนไปยังวัตถุ และเข้าไปในเลนส์ผ่านรูรับแสง ม่านชัตเตอร์ และแสงจะไปตกกระทบที่ระนาบในการรับภาพ

ประเภทของเลนส์สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ตามช่วงความยาวโฟกัส ดังนี้

1. เลนส์ปกติ (Normal Lens) เป็นเลนส์ที่มีความยาวโฟกัสเท่ากับมุมมองสายตามนุษย์ อยู่ในช่วงความยาวโฟกัส 50 มิลลิเมตร มีมุมมองการรับภาพกว้าง 46 องศา

2. เลนส์มุมกว้าง (Wide Lens) เป็นเลนส์ที่มีความยาวโฟกัสสั้น มีมุมมองในการรับภาพได้กว้างกว่าเลนส์ปกติ ความยาวโฟกัสในช่วงต่ำกว่า 50 มิลลิเมตร เช่น 28 มม. 24 มม. 18 มม. ฯลฯ

3. เลนส์เทเลโฟโต้ (Telephoto Lens) เป็นเลนส์ที่มีความยาวโฟกัสสูงกว่าเลนส์ปกติ มีความยาวโฟกัสมากกว่า 70 มิลลิเมตรขึ้นไป เช่น 85 มม. 130 มม. 300 มม. ฯลฯ

รูรับแสง (Aperture/f-stop/f-Number)

เปรียบเสมือนรูม่านตา (Pupil) ของดวงตามนุษย์ที่คอยควบคุมปริมาณแสง เมื่ออยู่ในที่มีแสงน้อย รูม่านตาจะขยายกว้างขึ้น ในทางกลับกันเมื่ออยู่ในที่แสงมาก รูม่านตาจะหดแคบลงเพื่อให้แสงที่สะท้อนวัตถุเข้าไปในดวงตาได้พอดีที่จะมองภาพนั้นเมื่ออยู่ในกล้องถ่ายภาพ การปรับรูรับแสงให้กว้างหรือแคบนั้น จะมีผลกับปริมาณแสงเพื่อให้แสงเข้าไปในกล้องถ่ายภาพได้ค่าแสงพอดี โดยที่ค่าของรูรับแสงจะกำหนดเป็นตัวเลข เช่น f1.4, 4, 5.6, 8, 11, 16 เมื่อตัวเลขมากรูรับแสงจะหดแคบลงเมื่อตัวเลขน้อยรูรับแสงจะขยายกว้างขึ้น การปรับรูรับแสงยังมีผลกับช่วงความคมชัดของภาพถ่าย (Depth of Field) เมื่อปรับค่าของรูรับแสงมาก ส่งผลให้มีช่วงความคมชัดมาก ปรับค่าของรูรับแสงน้อยส่งผลให้ช่วงความคมชัดน้อย เช่น f2.8 มีช่วงความชัดน้อยกว่า f8 และ f8 มีช่วงความชัดน้อยกว่า f22

กนกรัตน์ ยศไกร (2550) อธิบายเพื่อทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องรูรับแสงมากขึ้น อาจเปรียบเทียบการสร้างขนาดของรูรับแสง เปรียบเหมือนกับการเปิดประตูเข้าไปในห้องมืด หากเปิดประตูกว้างแสงจากภายนอกจะเข้าไปในห้องมากกว่าเมื่อเปิดประตูแคบ

ความเร็วชัตเตอร์ (Shutter Speed)

ความเร็วชัตเตอร์ หมายถึง เวลาในการเปิด-ปิดม่านชัตเตอร์ที่ช้าหรือเร็ว ทำให้ปริมาณแสงเข้าไปในกล้องถ่ายภาพไม่เท่ากัน มีหน่วยเวลาเป็นวินาที และใช้ตัวเลขเศษส่วน เช่น 1/8 1/15 1/30 1/60 1/125 1/250 1/500 1/1000 วินาที ซึ่งแต่ละค่าปริมาณแสงจะลดลงครึ่งหนึ่งแสงในการถ่ายภาพ

แสงถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการถ่ายภาพ เพราะการถ่ายภาพนั้น หมายความว่า การบันทึกภาพด้วยแสง แม้ในยามที่แสงน้อยก็สามารถบันทึกภาพถ่ายออกมาได้ โดยการทำงานของกล้องถ่ายภาพเมื่อแสงจะตกกระทบยังวัตถุ และสะท้อนเข้ามาทางเลนส์ของกล้องถ่ายภาพ ทำให้เกิดเป็นภาพถ่ายที่

บันทึกอยู่ในส่วนของหน่วยความจำ ดังนั้น แสงจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากในการถ่ายภาพ การรู้จักเรื่องแสงจะต้องทำความเข้าใจอุณหภูมิ โดยตามแหล่งกำเนิดของแสงที่เกิดขึ้น ทั้งจากธรรมชาติและมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นนั้นย่อมมีแสงที่แตกต่างกัน

กนกรัตน์ ยศไกร (2550) กล่าวว่า แหล่งกำเนิดแสงแบ่งได้กว้าง ๆ สองประเภท ได้แก่ แสงธรรมชาติ และแสงเทียม แสงธรรมชาติ (natural light) คือ แสงที่ได้จากดวงอาทิตย์ แสงจันทร์ หรือแม้แต่แสงจากดาวพระเคราะห์ต่าง ๆ ช่วงภาพเมื่ออาชีพหลายท่านที่มีประสบการณ์การถ่ายภาพมาหลายปี มักจะชื่นชมความงามของภาพด้วยแสงจากดวงอาทิตย์ นับเป็นความยิ่งใหญ่ของแหล่งกำเนิดแสงทางธรรมชาติ เพราะแม้มนุษย์จะประดิษฐ์แสงขึ้นมาได้ก็ตาม แต่ยังไม่สามารถสร้างภาพให้งดงามเทียบเท่ากับแสงธรรมชาติได้เลย อย่างไรก็ตาม มนุษย์จึงใช้ประโยชน์จากการเรียนรู้เกี่ยวกับแสงของดวงอาทิตย์มาเป็นต้นแบบในการคิดสร้างสรรค์ การจัดไฟเลียนแบบแสงธรรมชาติ จนกระทั่งได้มีหลักการจัดแสงไฟถ่ายภาพในสตูดิโอบางส่วนว่า หากสามารถจัดไฟให้เลียนแบบแสงจากดวงอาทิตย์ได้เท่าไร ภาพก็จะมีความงามมากเท่านั้น

จากความคิดดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า ฐานคิดที่สำคัญของการถ่ายภาพ คือ แนวคิด “ความเหมือนจริงนิยม” ที่ว่าภาพที่เหมือนจริง คือ ภาพที่มีความงาม

แสงเทียม (artificial light) คือ แสงสว่างที่ได้จากการประดิษฐ์ของมนุษย์ โดยกรรมวิธีต่าง ๆ เช่น จากหลอดไฟทุกชนิด แสงจากตะเกียงหรือเทียนไขและรังสีต่าง ๆ ที่ใช้ในงานวิทยาศาสตร์และการแพทย์ แสงเทียมที่เราเห็นในชีวิตประจำวัน เช่น แสงไฟบนท้องถนน ทั้งจากไฟฟ้าริมถนน และไฟหน้า และไฟท้ายรถยนต์ หรือการประดับวงไฟในวาระสำคัญต่าง ๆ นอกจากนี้ อาจนำแสงเทียมจะเขียนภาพรอบตัวคนในห้องมืด โดยให้ผู้ที่ถือไฟคลุมด้วยผ้าดำ

กนกรัตน์ ยศไกร (2550) กล่าวถึงความสำคัญของแสงในมิติทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ อุณหภูมิสี ของแสง ความเข้าใจที่มาของแหล่งกำเนิดแสงว่าเป็นแสงจากธรรมชาติหรือแสงประดิษฐ์ ทิศทางของแสงมีผลต่อผู้ที่เห็นแบบและเงาที่เกิดขึ้นเป็นต้น ส่วนมิติทางศิลปะเน้นประเด็นสุนทรียภาพ เพราะแสงมีผลอย่างมากต่อการสร้างความงามของภาพ เปรียบดังจิตรกรที่มีความแม่นยำเรื่องแสง เงา เช่น อาจารย์จิตต์ จงมันคง เห็นได้ว่าภาพที่ปรากฏบนกระดาษกลายเป็นภาพที่มีสามมิติ หรือเห็นความลึกของภาพ นอกจากนี้ความงามดังกล่าวยังสะท้อนอารมณ์ของผู้ดูภาพเป็นอย่างมาก อันเป็นความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการสร้างงานของศิลปิน

สีในการถ่ายภาพ

แม่สีของแสงมีทั้งหมด 3 สี คือ แดง (Red) เขียว (Green) น้ำเงิน (Blue) หรือเรียกว่า RGB โดยทั้ง 3 สีนี้ เมื่อรวมกันจะได้สีขาว สีจะแสดงค่าสีได้ถูกต้องนั้น ต้องยึดกับสีขาว หรือ White Balance

การตกแต่งภาพพื้นฐาน

การตกแต่งภาพพื้นฐาน โดยโปรแกรม ACD see โปรแกรม ACD see มีคุณสมบัติในการแปลงไฟล์ แก้ไขรูปภาพได้หลากหลาย เช่น การหมุน การปรับความสว่าง การย่อขยายขนาดภาพ รวมทั้งมีรูปแบบการดูภาพได้หลายมุมมอง

การตกแต่งภาพพื้นฐาน โดยโปรแกรม Adobe Photoshop

โปรแกรม Adobe Photoshop เป็นโปรแกรมสำหรับสร้าง และตกแต่งภาพที่มีชื่อเสียง และได้รับความนิยมมากที่สุด เนื่องจากคุณสมบัติเด่นที่มีอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นความสามารถในการจัดการกับไฟล์สารพัดชนิดที่ใช้ในงานประเภทต่าง ๆ ทั้งภาพที่ถ่ายจากกล้องและภาพที่จะนำไปผ่านกระบวนการพิมพ์

และงานวิจัยนี้ ยังศึกษาถึงแหล่งที่มาของการสื่อความหมายในระบบของภาษาภาพถ่าย ความหมายที่เกิดจากระบบสัญลักษณ์ สามารถจำแนกที่มาของความหมายได้ 3 ลักษณะดังนี้

1. ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของรูปทรงวัตถุในภาพ

รูปทรงที่ประกอบขึ้นเป็นสัตว์ พืช สิ่งของ หรือบุคคล นอกจากจะมีความสามารถในการสื่อสารเกี่ยวกับสารสนเทศของสิ่งนั้น ๆ ซึ่งเป็นความหมายโดยตรงแล้ว ภาพวัตถุต่าง ๆ อาจมีความหมายในระดับสัญลักษณ์ร่วมอยู่ด้วย ซึ่งการตีความหมายสัญลักษณ์ของภาพนั้น เป็นกระบวนการที่อิงกับประสบการณ์ หรือการเรียนรู้ระบบสัญลักษณ์ที่มีมาก่อน เช่น ภาพดอกเข็มในพิธีไหว้ครู มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ถึงปัญญาที่แหลมคม ภาพดอกบัวสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ถึงศาสนาพุทธ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของภาพนั้น ยังขึ้นต่อบริบทของการนำเสนอภาพนั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะภาพถ่ายยังมีความเกี่ยวข้องกับระบบสัญลักษณ์อื่น ๆ ได้แก่ ชื่อภาพ คำบรรยายภาพ การจัดหน้า การออกแบบกราฟฟิก และความหมายโดยนัยของผู้เผยแพร่ผลงานภาพ ซึ่งเหล่านี้ล้วนทำให้ภาพเปลี่ยนแปลงความหมายได้ ดังนั้นในการพิจารณาความถูกต้องของภาพถ่ายนั้น จึงต้องคำนึงถึงบริบท และสื่อที่ภาพนั้นปรากฏอยู่ นั่นคือ ตัวสื่อและสิ่งแวดล้อม เป็นตัวกำหนดการตีความหมายของภาพในระดับหนึ่งด้วย

2. ความหมายแฝงของภาษาทางเทคนิคการถ่ายภาพ

ความหมายแฝงของภาษาทางเทคนิคการถ่ายภาพเป็นผลจากหลักจิตวิทยาการเป็นของมนุษย์ ซึ่งเกิดจากการเลือกใช้มุมกล้อง ช่วงความชัด ความยาวโฟกัสของเลนส์ ลักษณะการจัดแสง เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นงานภาพถ่ายขาว ภาพถ่ายเชิงสารคดี แม้จะมีหลักในการนำเสนอภาพที่เน้นคุณค่าเกี่ยวกับความถูกต้องเป็นจริงของเหตุการณ์ แต่งานภาพถ่ายเหล่านี้ ก็ไม่สามารถสื่อความหมายได้อย่างเป็นวัตถุวิสัย เพราะภาพถ่ายทุกภาพล้วนมีความหมายแฝงจากภาษาทางเทคนิคการถ่ายภาพเสมอ ตัวอย่างเหล่านี้ล้วนเป็นความหมายแฝงที่แนบเนื่องมากับสิ่งที่อยู่ถูกบันทึกภาพ (Nick Lacey, 1998)

ตารางที่ 2.3 แสดงความหมายแฝงของภาษาทางเทคนิคการถ่ายภาพ

เทคนิคการถ่ายภาพ		ความหมายแฝง
ระดับมุ่มกล้อง	มุ่มสูง	ความพ่ายแพ้ ต่ำต้อย ตกอยู่ภายใต้อำนาจ
	มุ่มระดับสายตา	ความเสมอภาค ความเป็นกลาง
	มุ่มต่ำ	ความชนะ ความสูงส่ง ความมีอำนาจ
ช่วงความชัด (Dept of field)	ภาพแสดงความชัดลึก	การสื่อเรื่องราวโดยรวม
	ภาพแสดงความชัดตื้น	การเน้นความสำคัญ
	ภาพ soft focus	ภาพถวิลหาอดีต (nostalgia), ภาพในความคิดฝันจินตนาการ
ความยาวโฟกัสของเลนส์	เลนส์ถ่ายไกล	การแอบมอง (voyeuristic)
	เลนส์มาตรฐาน	การมองปกติ
	เลนส์มุ่มกว้าง	การเห็นที่บิดเบือน การแสดง (drama)
ลักษณะการจัดแสง	High key	ความเปิดเผย การมองโลกในแง่ดี
	Low key	ความเร้นลับ ความเศร้า ความอึมครึม

ความหมายแฝงจากภาษาทางเทคนิคการถ่ายภาพเหล่านี้ ต้องพิจารณาร่วมกับบริบทแวดล้อมทางการถ่ายภาพตลอดทั้งคำบรรยายภาพด้วย ในบางกรณีระดับมุ่มกล้องจากมุ่มสูงก็ไม่ได้หมายความว่าสิ่งที่ถูกถ่ายภาพต่ำต้อย เช่น ภาพถ่ายภูมิทัศน์ทางอากาศของโบราณสถาน ย่อมสื่อความหมายได้ถึงความยิ่งใหญ่ในครั้งอดีต

3. ความหมายแฝงทางจิตวิทยาขององค์ประกอบด้านทัศนธาตุ

ทัศนธาตุ (Visual element) ถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของงานสื่อสารด้วยภาพ ตัวอย่างทัศนธาตุ เช่น จุด เส้น น้ำหนักอ่อนแก่ของแสงและเงา ที่ว่าง สี ลักษณะผิว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ทัศนธาตุที่สำคัญในงานสื่อสารภาพถ่าย ได้แก่ องค์ประกอบเรื่องสีและเส้น ซึ่งล้วนมีผลต่อการรับรู้เชิงจิตวิทยาของผู้รับสาร โดยมีรายละเอียดดังนี้

ก. หลักจิตวิทยาของสี

สีเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่ก็ตาม นักวิชาการทั้งด้านศิลปะและวิทยาศาสตร์ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า สีมีอิทธิพลต่ออารมณ์และความรู้สึกของผู้พบเห็น ซึ่งเรียกว่าจิตวิทยาของสี ดังนั้นสีกับอารมณ์ของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ เพราะ

นอกจากความหมายในเชิงสัญลักษณ์ของสีแล้ว สียังได้แฝงไว้ซึ่งความหมายในเชิงจิตวิทยาเอาไว้ด้วย และยิ่งกว่านั้น สียังสามารถส่งผลต่อมนุษย์ในเชิงจิตวิทยา ได้โดยไม่จำเป็นจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ใด ๆ เลย ยกตัวอย่างเช่น สีดำโดยปกติแล้วจะหมายถึงความถึงความโศกเศร้า แต่ถ้าสีดำปรากฏอยู่บนชุดสูททักซิโดกลับแสดงถึงความสง่างาม และความภูมิฐานของผู้สวมใส่ ดังนั้นความหมายของสีจึงขึ้นอยู่กับบริบท และสถานการณ์รวมถึงสภาพแวดล้อมโดยรอบอีกด้วย

สมชาย พรหมสุวรรณ (2548, น. 56-64) ได้กล่าวถึงตัวอย่างความหมายของสีต่าง ๆ ที่มีผลทางจิตวิทยาต่อมนุษย์ ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.4 แสดงความหมายทางจิตวิทยาของสี

สี	ความหมายทางจิตวิทยา
สีแดง (Red)	ความรุนแรง ความร้อนแรง ความมีอำนาจ
สีเหลือง (Yellow)	ความสดใส ร่าเริง มีชีวิตชีวา กระฉับกระเฉง
สีน้ำเงิน (Blue)	ความแว้งว้าง ว่างเปล่า กว้างขวาง สงบนิ่ง
สีชมพู (Pink)	ความปราณีต สง่างาม สดใส มีชีวิตชีวา
สีเขียว (Green)	ความอุดมสมบูรณ์ ความหวัง การผ่อนคลาย
สีม่วง (Violet)	ความมีเสน่ห์ ความหรูหรา โอ้อ่า
สีส้ม (Orange)	ความร่าเริง ความมีพลัง ความสว่างไสว
สีฟ้า (Cobalt Blue)	ความอแลย ความฉลาด ความสิ้นหวัง ความกล้าหาญ
สีขาว (White)	ความบริสุทธิ์ ความไร้เดียงสา ความดีงาม ความจงรักภักดี
สีเทา (Grey)	ความอ่อนโยน ความเจียมขริม ความชราภาพ ความสลดใจ
สีดำ (Black)	ความน่ากลัว อันตราย ความกักขพะ ความหนักแน่น
สีน้ำตาล (Brown)	ความหนักแน่นมั่นคง ความแห้งแล้งไม่สดชื่น

ข. หลักจิตวิทยาของเส้น

ในส่วนของการใช้เส้นต่าง ๆ สำหรับการจัดองค์ประกอบภาพนั้น สายเส้นต่าง ๆ ยังมีความหมายแฝงร่วมอยู่ด้วย ชะลูค นิ่มเสมอ (2542, น. 35) ได้กล่าวถึงความรู้สึกทางจิตวิทยาที่เกิดจากลักษณะของเส้นดังนี้

1. เส้นตรง ให้ความรู้สึกแข็งแรง แน่นอน ตรง เข้ม ไม่ประนีประนอม หยาบ และเอาชนะ

2. เส้นโค้งน้อย ๆ หรือเส้นเป็นคลื่นน้อย ๆ ให้ความรู้สึกสบาย เปลี่ยนแปลงได้ เลื่อนไหลต่อเนื่อง มีความกลมกลืนในการเปลี่ยนทิศทาง ความเคลื่อนไหวช้า ๆ สุภาพ เป็นผู้หญิง นุ่ม และอ่อนโยน ถ้าใช้เส้นแบบนี้มากเกินไป จะให้ความรู้สึกกังวล เรื่อยเฉื่อย ขาดจุดหมาย

3. เส้นโค้งวงแคบ เปลี่ยนทิศทางรวดเร็ว มีพลังเคลื่อนไหวรุนแรง

4. เส้นโค้งของวงกลม การเปลี่ยนทิศทางที่ตายตัว ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ให้ความรู้สึกเป็นเรื่องซ้ำ ๆ เป็นเส้นโค้งที่มีระเบียบมากที่สุด แต่จัดชิดที่สุด ไม่น่าสนใจที่สุดเพราะขาดความเปลี่ยนแปลง

5. เส้นโค้งกันหอย ให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว คลื่นคลาย และเติบโต เมื่อมองจากภายในออกมา ถ้ามองจากภายนอกเข้าไปจะให้ความรู้สึกที่ไม่สิ้นสุดของพลังเคลื่อนไหว

6. เส้นพื้นปลาหรือเส้นคดที่หักเหโดยกระทันหัน เปลี่ยนทิศทางรวดเร็วมาก ทำให้ประสาทระตุก ให้จังหวะกระแทก เกร็ง ทำให้นึกถึงพลังงาน ไฟฟ้า กิจกรรมที่ขัดแย้ง ความรุนแรงและสงคราม

อนึ่ง ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาพถ่ายนั้น เกิดจากความสัมพันธ์กับรูปสัญลักษณ์อื่น ๆ ทั้งนี้ นักสื่อสารด้วยภาพ พึงตระหนักว่าความหมายของภาพล้วนมีความหลากหลาย (polysemy) กล่าวคือภาพสามารถมีความหมายอย่างไรก็ได้ตามที่ผู้รับสารปรารถนาที่จะให้เป็น ความหมายของภาพถูกกำหนดโดยองค์ประกอบแวดล้อมจำนวนมาก ดังนั้นความรู้เกี่ยวกับบริบทของการบันทึกภาพ เหตุการณ์แวดล้อมอื่น ๆ ในช่วงเวลาของการบันทึกภาพ จะทำให้ผู้รับสารสามารถตีความมาได้ชัดเจนมากขึ้น

ในขณะที่การสื่อความหมายในระบบของภาษาภาพถ่ายที่มีความสัมพันธ์กับเรื่ององค์ประกอบของภาพจะมีผลต่อ “ความรู้สึก” ที่ปรากฏอยู่ในภาพผู้วิจัย

2.3 แนวคิดวัฒนธรรมทางสายตา (Visual Culture)

การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางสายตา ได้รับการจัดประกายขึ้นในปี ค.ศ. 1972 โดย John Berger (1972) ได้ผลิตรายการโทรทัศน์รายการหนึ่งที่ชื่อว่า “ways of seeing” พร้อมกับเขียนและทำภาพประกอบหนังสือในชื่อเดียวกันขึ้น เพื่อต้องการเผยแพร่และให้ความรู้เกี่ยวกับการเข้าถึงศิลปะหรือภาพ ว่าศิลปะและภาพต่าง ๆ ได้รับการมองดูอย่างไร และใครเป็นผู้มอง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าแนวคิดของ Berger ไม่ได้ให้ความสำคัญเพียงแต่การพิจารณาภาพนั้น ๆ เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังต้องการให้เน้นย้ำไปถึงการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างภาพกับผู้ชมภาพด้วย เพราะวัฒนธรรมทางสายตาเข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับภาพ และหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์ความหมายของภาพด้วยวัฒนธรรมทางสายตาได้รับการนิยามว่า เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่

ปรากฏต่อสายตาที่มีผลต่อการใช้ชีวิตประจำวันของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นรายการโทรทัศน์, ป้ายโฆษณา, ภาพยนตร์, นิตยสาร, โปสเตอร์, แฟชั่น, ประติมากรรม, สถาปัตยกรรม, ภาพวาด หรือแม้แต่สิ่งที่เกิดขึ้นเพียงชั่วครั้งชั่วคราวในระยะเวลาสั้น ๆ อย่างเช่น ความฝัน แฝงฝัน แบบแปลน ตัวโน้ต หรือแม้แต่บทกวีต่าง ๆ ก็ถือได้ว่าเป็นวัตถุทางสายตาที่สร้างและทำให้เกิดวัฒนธรรมของมนุษย์ขึ้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการศึกษเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางสายตา เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมนุษย์ ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม และเป็นวัตถุทางกายภาพ อีกทั้งยังเป็นการทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจนเป็นที่แพร่หลายของมวลชนในที่สุด จนทำให้ขอบเขตของการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางสายตาที่จากเดิมเป็นเพียงองค์ความรู้แขนงหนึ่ง ในสาขาวิชาทางด้านศิลปะได้แผ่ขยายข้ามผ่านไปยังสาขาวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นทางด้านปรัชญา สุนทรียศาสตร์ นิเทศศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นต้น จนกระทั่งได้กลายเป็นโปรแกรมการศึกษาที่เป็นสากล โดยใช้ชื่อว่า Visual image studies อย่างเป็นทางการ นับตั้งแต่หลังศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

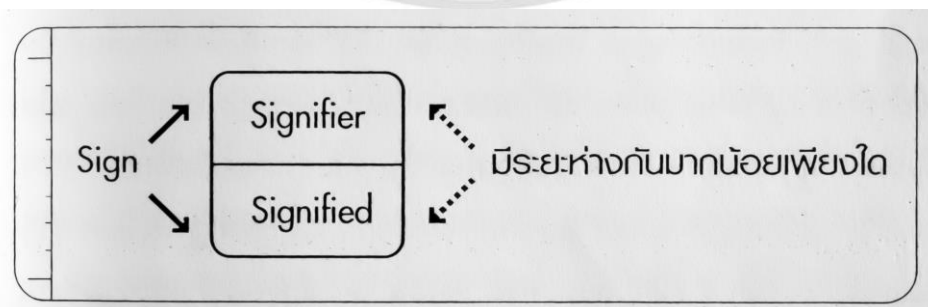
วัตถุประสงค์ของงานวิจัยข้อที่ศึกษาการรับรู้สารของผู้ชมที่มีต่อภาพถ่ายรางวัล โครงการประกวดภาพถ่ายนานาชาติ เนื่องในงานวันนริศ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดวัฒนธรรมทางสายตามาเป็นแนวคิดเพื่อรองรับการศึกษา เนื่องจากความรู้ในแนวคิด เป็นการศึกษาเกี่ยวกับภาพที่ข้ามศาสตร์ไปมาในระดับหนึ่ง เราจึงต้องมุ่งศึกษาไปยังใจกลางภาพ และ โลกของภาพทางสายตา (Visual world) ในการผลิตความหมายต่าง ๆ ผ่านภาพขึ้นมา ส่วนความหมายวัฒนธรรมทางสายตา Paul Jay ได้ให้นิยาม “วัฒนธรรมทางสายตา” ในแง่ที่กว้างกว่านักวิชาการคนอื่น ๆ เขาเห็นว่าภาพและตัวหนังสือเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กัน ในกระบวนการรับรู้ ไม่ได้แยกขาดจากกัน ในทัศนะของเขามองว่าโลกสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ อันที่จริงเป็นเรื่องของการแตกหักกันทางญาณวิทยามากกว่า อันนี้เขาค่อนข้างเห็นด้วยกับทัศนะของ Michel Foucault กล่าวคือ โลกสมัยใหม่มองว่า “ภาพ” เป็นตัวแทน “ความจริงแบบกระเจกเงา” ซึ่งพอมมาถึงโลกหลังสมัยใหม่กลับมองว่า “ภาพ” ทำหน้าที่คล้ายกับตัวหนังสือ นั่นคือ “พวกมันสร้างความจริงขึ้นมาแทน” นิยามเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางสายตา ทัศนะของ Paul Jay เขาได้นิยามวัฒนธรรมทางสายตาออกเป็นวัฒนธรรมทางสายตาแบบแคบและแบบกว้าง ซึ่งมันมีความหมายต่างกันดังนี้ นิยามวัฒนธรรมทางสายตาแบบแคบ หมายถึง นิยามที่ไปสัมพันธ์กับเรื่องของเทคโนโลยีของการผลิตซ้ำทางสายตา ยกตัวอย่างเช่น ภาพนิ่ง ภาพยนตร์ กล้องถ่ายภาพวิดีโอ โทรทัศน์ รูปแบบต่าง ๆ ของภาพในลักษณะที่เป็นดิจิทัล และรูปแบบอื่น ๆ ของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ นิยามวัฒนธรรมทางสายตาแบบกว้าง หมายถึง สิ่งภายนอก อย่างสถาปัตยกรรมและการออกแบบภายใน จนถึงทีวีทัศน์ที่สร้างขึ้น เช่น เครื่องหมายโฆษณา, หน้าร้าน, อนุสาวรีย์, และพื้นที่ซึ่ง รวมถึงถนนหนทาง, บริเวณสาธารณะของเมือง และสี่แยก ตลอดจนถึงผังเมือง แผนที่ทางอากาศ กล่าวอย่างสั้น ๆ ลำดับการณทั้งหมดเกี่ยวกับวัตถุทางสายตาที่เราประสบในชีวิตประจำวัน

โดยงานวิจัยชิ้นนี้ได้นำเสนอ “หลักสัญศาสตร์” (semiotics) หรือบางสำนักวิชาการจะเรียก สัญศาสตร์ (Semiology) ก็ได้ ซึ่งถือกำเนิดขึ้นในช่วงปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในฐานะที่เป็น เครื่องมือการทำความเข้าใจเกี่ยวกับภาษา ผู้ที่สร้างศาสตร์นี้ขึ้นมา คือ Ferdinand de Saussure และ นับจากทศวรรษที่ 1930s เป็นต้นมา สัญศาสตร์ได้รับการพัฒนาโดย C.S.Peirce และนักวิชาการ คนอื่น ๆ โดยเฉพาะ Peirce พยายามแสวงหาเพื่อทำความเข้าใจระบบเครื่องหมายที่ไม่ใช่ภาษา (non-language sign systems) เครื่องหมาย (sign) เครื่องหมายต่าง ๆ ทำงานบนพื้นฐานที่ว่ามันทำหน้าที่ เป็นตัวแทน หรือยืนยันถึงบางสิ่งบางอย่าง เช่น ความหมาย (meaning), แนวความคิด (concept), หรือ ไอเดีย (idea) ในสิ่งซึ่งมันอ้างอิงถึง ทุก ๆ เครื่องหมายมันจะประกอบด้วย Signifier และ Signified สำหรับ Signifier คือ “รูปสัญลักษณ์” หรือรูปแบบอะไรก็ตามที่ถูกนำมาใช้เพื่อถ่ายทอดความหมาย เช่น ตัวหนังสือ, ภาพ, เสียง, และอื่น ๆ ในส่วนการศึกษาเรื่องรูปสัญลักษณ์ (Signifier) คือ ตัวหนังสือ และ สิ่งที่ปรากฏเป็นภาพส่วน Signified คือ “ความหมายสัญลักษณ์” หรือแนวความคิด (concept) ที่ภาพ เสียง หรือตัวหนังสือสื่อออกมา ในส่วนการศึกษาเรื่องความหมายสัญลักษณ์ (Signified) คือ แนวความคิด (concept) ที่ตัวหนังสือ และสิ่งที่ปรากฏเป็นภาพนั้น สื่อออกมา

Sign ----- Signifier + Signified

เครื่องหมายมีองค์ประกอบของ “รูปสัญลักษณ์” และ “ความหมายสัญลักษณ์” จากแนวคิดของ C. Peirce จะเห็นได้ว่าสัญลักษณ์ (Sign) หนึ่ง ๆ จะมีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็น ตัวหมาย (Signifier) และตัวหมายถึง (Signified)

ภาพที่ 2.2 ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง Signifier และ Signified

ที่มา: กาญจนาก้าวเทพ. (2547). การวิเคราะห์สื่อแนวคิดและเทคนิค (พิมพ์ครั้งที่ 4).

กรุงเทพฯ: แบรินด์ เอจ จำกัด.

จากองค์ประกอบทั้ง 2 ส่วนนี้ Peirce จึงได้นำเอาระยะห่างระหว่าง Signifier และ Signified มาจัดประเภทของ Sign ได้เป็น 3 แบบ ดังนี้

1) ภาพเหมือน (Icon) หมายถึง เครื่องหมายที่มีความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมาย (Signifier) กับตัวหมายถึง (Signified) เป็นไปในลักษณะของความคล้ายคลึงกับสิ่งที่มันบ่งถึง (Resemblance) เช่น ภาพถ่ายหรือภาพยนตร์ เพราะว่าภาพดังกล่าวดูเหมือนกับสิ่งที่มันอ้างอิงถึง

2) ดัชนี (Index) หมายถึง เครื่องหมายที่มีความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมาย (Signifier) กับตัวหมายถึง (Signified) เป็นไปในลักษณะของความเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน (Cause and Effect) ที่ชี้บ่งหรือชี้ถึงบางสิ่งบางอย่างอื่น ๆ เช่น การที่เราเห็นควันก็รู้ได้ว่ามีไฟ เป็นต้น

3) สัญลักษณ์ (Symbol) หมายถึง เครื่องหมายที่มีความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมาย (Signifier) กับตัวหมายถึง (Signified) เป็นไปในลักษณะของการถูกกำหนดขึ้นเอง แสดงถึงบางสิ่งบางอย่าง แต่ไม่ได้คล้ายคลึงกับสิ่งที่มันบ่งชี้ ซึ่งต้องได้รับการยอมรับจนกลายเป็นแบบแผน (Convention) และต้องมีการเรียนรู้เครื่องหมายเพื่อทำความเข้าใจ

ตารางที่ 2.5 แสดงประเภทของสัญลักษณ์ตามทัศนะของ Peirce

ตารางแสดงประเภทของสัญลักษณ์ตามทัศนะของ C. Peirce				
ประเภท พิจารณา	ประเภท สัญลักษณ์	Icon	Index	Symbol
ความสัมพันธ์		มีความคล้ายคลึง	มีความเชื่อมโยงแบบเหตุผล (Causal Connection)	ความเชื่อมโยงเกิดจากข้อตกลง (Convention)
ตัวอย่าง		ภาพถ่าย อนุสาวรีย์ รูปปั้น	ควันไฟ อาการของโรค	คำ ตัวเลข ชวงเลข
กระบวนการ ถอดความหมาย		มองเห็นได้	ต้องคิดหาเหตุผล (Figure Out)	ต้องเรียนรู้

ที่มา: กาญจนาแก้วเทพ. (2547). การวิเคราะห์สื่อแนวคิดและเทคนิค (พิมพ์ครั้งที่ 4).

กรุงเทพฯ: แบรินด์ เอง จำกัด.

สัญลักษณ์ (Sign) ทั้ง 3 นี้ไม่ได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด สัญลักษณ์หนึ่งอาจประกอบด้วยรูปแบบต่าง ๆ กัน ซึ่งอาจจะเป็นได้ทั้งภาพเหมือน (Icon) ดัชนี (Index) และสัญลักษณ์ (Symbol) รวมกันอยู่ก็ได้เช่น ภาพพระสงฆ์เป็นได้ทั้งภาพเหมือน (เป็นภาพเหมือนของพระจริง) ในขณะที่เดียวกันก็เป็น

ดัชนี (เป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความเป็นตัวแทนของศาสนาพุทธ) และเป็นสัญลักษณ์ด้วย ในแง่ที่ทุกคนต้องให้ความเคารพนับถือ (อาภาพรณ สหายศ, 2549, น. 54)

นอกจากนี้ เครื่องหมายยังสื่อสารโดยผ่านความหมายตรง (denotation) และความหมายแฝง (connotation) ทั้งนี้ เพราะเครื่องหมายทั้งหลายนั้นทำงานอยู่ด้วยกัน 2 ระดับของความหมาย นั่นคือระดับแรก เป็นเรื่องของความหมายตรง (denotation) และระดับที่สอง คือ ความหมายแฝง (connotation) ส่วนความหมายตรง (Denotation) ในการพิจารณาถึงสิ่งที่ตัวหนังสือหรือตัวภาพสื่อออกมาตรง ๆ เราจะต้องวิเคราะห์ในระดับของการอธิบายหรือพรรณนา (descriptive level) โดยเฉพาะ โดยไม่ต้องค้นลงไปถึงสิ่งที่มันอาจแสดงนัยยะความหมายแฝง (Connotation) หลักสัญศาสตร์ (semiology) เสนอว่า เครื่องหมายทั้งหมดจะพ่วงเอาการสื่อความหมายแฝงมาด้วยกันชุดหนึ่ง นั่นคือ เครื่องหมายจะเตือนผู้ดูทั้งหลายถึงความรู้สึก, ความเชื่อ, หรือความคิดบางอย่างที่ติดมากับรูปสัญลักษณ์ (signifier) อันนี้เป็นหน้าที่ของผู้รับสาร เมื่อต้องการวิเคราะห์ภาพต่าง ๆ โดยวิถีทางของสัญศาสตร์ โดยการถามถึงความเป็นไปได้ต่าง ๆ ทั้งหมดของความหมายแฝง คำอธิบายแนวคิดวัฒนธรรมทางสายตา ได้เพิ่มเติมในส่วนของเครื่องหมาย 3 หมวด ได้แก่ ภาพ, ดัชนี, และเครื่องหมายสัญลักษณ์ (Icon, index, symbol) ที่ได้อธิบายผ่านแนวคิดการสื่อความหมายด้วยภาพ (Visual Communication) ก่อนหน้านี้ ได้ถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการอ่านภาพของผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมาย โดยเครื่องหมายที่เป็นภาพ (Iconic signs) คือ เครื่องหมายที่คล้ายคลึงกับสิ่งที่มันบ่งถึงภาพถ่ายหรือภาพยนตร์ จัดอยู่ในจำพวก icon เพราะว่าภาพดังกล่าวแท้จริงแล้วดูเหมือนกับสิ่งที่อ้างอิงถึงนั่นเอง

เครื่องหมายดัชนี (indexical signs) คือ เครื่องหมายที่ชี้บ่งหรือชี้ถึงบางสิ่งบางอย่างอื่น ๆ ยกตัวอย่างเช่น การที่เราเห็นควันก็รู้ว่ามามีไฟ เป็นต้น เทอร์โมมิเตอร์, มิเตอร์วัดความเร็ว, นาฬิกาอะนาล็อก, หรือกราฟ คือ ตัวอย่างต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับข้องกับดัชนี (indexes) เพราะเป็นตัวบ่งชี้ถึงอุณหภูมิ, ความเร็ว, เวลานั้นเอง เครื่องหมาย สัญลักษณ์ (symbolic signs) คือ เครื่องหมายที่แสดงถึงบางสิ่งบางอย่าง แต่มันไม่ได้คล้ายคลึงกับสิ่งที่มันบ่งชี้ ตัวอย่างที่ชัดเจนมากที่สุด ก็คือ ภาษา ซึ่งได้ใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ตัวอักษร คำต่าง ๆ เพื่อแสดงถึงสิ่งที่ได้รับการอธิบายหรือระบุถึง ในทำนองเดียวกัน เครื่องหมายจราจรและเครื่องหมายทางด้านคณิตศาสตร์ ปกติแล้วมันคือสัญลักษณ์ ประเด็นที่สำคัญในที่นี้คือว่าไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่จะต้องมีความเชื่อมโยงกันระหว่างเครื่องหมายกับสัญลักษณ์

นอกจากนี้ แนวคิดวัฒนธรรมทางสายตายังมีความสอดคล้องกับคำอธิบายของแนวคิดไวยากรณ์ของการสร้างภาพ (Visual Syntax) ในเรื่องรหัสของเทคนิคการนำเสนอ (Codes of technical representation) และรหัสของเนื้อหา (Code of content) ซึ่งกฎของไวยากรณ์ เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ที่ทำให้ห้องค้ประกอบต่างซึ่งเป็นรหัสย่อย ๆ ในการสื่อสารสามารถรวมตัวและจัดเรียงกัน เพื่อก่อให้เกิดความหมายอย่างหนึ่งอย่างใดตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารได้ ไวยากรณ์ของการใช้ภาพนั้นแตกต่างกับการใช้ภาษาพูดหรือภาษาเขียนตรงที่ไวยากรณ์กำกับภาษานั้น มีโครงสร้างที่เป็นกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน

และเปิดเผย การสื่อสารจึงเป็นไปอย่างตรงประเด็นและชัดเจน โดยแต่ละคำนั้นความหมายของมัน จะขึ้นอยู่กับตำแหน่งแห่งที่ที่มันปรากฏอยู่ในประโยคที่ทำการสื่อสาร (รวมถึงบริบทของการสื่อสาร นั้น ๆ) แต่กับเรื่องของการใช้ภาพแล้ว ไวยากรณ์ที่กำกับความหมายของมันกลับไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว มีลักษณะของความยืดหยุ่น และคลุมเครือ

ซึ่งในเรื่องนี้ Messaris (1996: xix) เห็นว่าความสามารถของไวยากรณ์ภาพในการอนุมาน ความหมายแบบรู้กันเป็นนัย ๆ (tacit) นั้น ทำให้เราสามารถสื่อสารในประเด็นอ่อนไหวที่ยากต่อ การสื่อสารอย่างโจ่งแจ้งหรือเปิดเผยได้ อย่างเช่นประเด็นทางเพศหรือประเด็นด้านเชื้อชาติ ไวยากรณ์ของการสร้างภาพหรือโครงสร้างที่อยู่เบื้องหลังของการสื่อความหมายของภาพนั้น อาจเกิดขึ้นได้จากกลไกต่าง ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการรับรู้ความหมายของผู้อ่านภาพนั้น ๆ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งภาพที่ปรากฏในสื่อมวลชน เราอาจพิจารณาหรือตีความตัวบทที่เป็นภาพเหล่านั้นได้จากรหัสที่ อยู่เบื้องหลังของการสร้างภาพ (O'Shaughnessy and Stadler, 2005, น. 119-121) รหัสของเทคนิค การนำเสนอ (Codes of technical representation)

ตัวอย่างเช่นในภาพถ่ายแต่ละภาพนั้น เราสามารถวิเคราะห์การสร้างความหมายของภาพถ่าย เหล่านั้นได้จากคำถามที่ว่า “มันถูกถ่ายออกมาอย่างไร” (How has it been photographed?) ซึ่งคำตอบ นั้นก็จะเป็นเรื่องขององค์ประกอบประเภทมุมกล้อง (Camera angle) การตัดทอน ขอบภาพ (Framing and cropping) การเน้นจุดสำคัญ (Focus) ประเภทของสีฟิล์มที่ใช้ (Film stock) หรือแสงที่ใช้ในภาพ (Lighting) ซึ่งทั้งหมดนี้จะเป็นสิ่งซึ่งมีส่วนต่อความหมายของภาพ เช่น ภาพที่มีเงาของภาพแตกพร่า หรือภาพมีการสั่นไหวในลักษณะของการถือกล้อง มิได้ใช้ขาตั้งกล้องจะเป็นรหัสเทคนิคของ ความสมจริงของเหตุการณ์ ซึ่งมักใช้กับแนวทางประเภทสารคดีหรือภาพข่าว โดยมันจะให้ความรู้สึก ถึงความฉับพลันทันที หรือความเป็นของแท้ของจริง เป็นต้น

รหัสของเนื้อหา (Code of content) โดยในการวิเคราะห์ภาพ อีกคำถามที่สำคัญ ก็คือ “อะไรบ้างที่อยู่ในภาพนั้น” (What has been photographed?) ซึ่งคำตอบก็ได้แก่ องค์ประกอบของ สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในภาพนั้น ๆ อาทิ วัตถุ (Object) การจัดวาง (Setting) เสื้อผ้าและการแต่งกาย (Clothing) ภาษาท่าทาง (Body language) ตำแหน่งของร่างกาย (Body position) และสีสันท (Color) ซึ่งทั้งหมดนี้ มีส่วนร่วมในการสร้างความหมายของภาพด้วยเช่นกัน โดยมันจะให้ทั้งความหมายตรง และความหมายแฝงบางประการ อ้างถึงใน (อัญชลี พิเศษฐพันธ์, 2554)

ส่วนแนวคิดไวยากรณ์ของการสร้างภาพ (Visual Syntax) มีคำอธิบายเหมือนกับแนวคิด สัญลักษณ์ศาสตร์ (Semiology) ที่ศึกษาเรื่องเครื่องหมาย (The Study of of Signs) (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2550) อธิบายว่า ภาษา, หรือรหัส, ของภาพทางสายตา (The Language, or code, of visual images) เมื่อจะทำการวิเคราะห์ถึงความหมายที่ถูกสร้างขึ้นมาในงานภาพถ่าย หรือภาพนิ่งต่าง ๆ เราจะต้องพิจารณาถึง รหัสหรือโค้ด (code) ของการเป็นตัวแทนในเชิงเทคนิค (technical representation) และ โค้ดของ

เนื้อหา (codes of content) และในงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาหลักเกณฑ์หรือรหัสทั้งสองข้อข้างต้นเกี่ยวกับภาพตัวแทนในเชิงเทคนิค (codes of technical representation) และหลักเกณฑ์หรือรหัสเกี่ยวกับเนื้อหา (codes of content) ต้องการการพิจารณา เมื่อต้องกระทำการวิเคราะห์หรือออกมาเป็นใจความเรื่องราว (textual analysis) เกี่ยวกับภาพต่าง ๆ เราจะต้องถามว่า ปัจจัยเหล่านี้ในแต่ละอย่างให้การสนับสนุนอย่างไร, ในฐานะที่เป็น signs หรือ signifier ต่อความหมายเกี่ยวกับใจความ (เรื่องราว)

ซึ่งรหัสหรือหลักเกณฑ์ของการเป็นตัวแทนเชิงเทคนิค (Codes of technical representation) นั้น มีความสอดคล้องกับคำอธิบายของ กาญจนา แก้วเทพ (2543) ว่า รหัสไม่ได้เป็นเพียงระบบที่ใช้รวบรวมข้อมูล และสัญญาณเพื่อให้ความหมายและความเข้าใจเท่านั้น หากว่ารหัส ยังมีหน้าที่เชิงสังคม และเชิงการสื่อสารอีกด้วย เช่น ประเภทรหัสที่ใช้แสดงความเข้าใจ หรือความคิดเพื่อถ่ายทอดเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ได้มาอยู่ด้วย (Representational Code) เช่น แหวน ใช้แทนความรักของตัวเจ้าของผู้ให้แหวน เพราะฉะนั้น representational code จะเป็นรหัสที่ใช้ผลิตตัวบท (text) และสารระ (message) ที่อยู่ได้อย่างเป็นอิสระทั้งจากผู้ส่ง (encoder) และผู้รับสาร (decoder) ตัวอย่างของ representational code ที่เรารู้กันก็ได้แก่ ถ้อยคำ (ในสติกเกอร์) รูปภาพ สิ่งของ ฯลฯ เนื่องจากลักษณะดังกล่าว representational code จึงทำหน้าที่เกี่ยวกับการอ้างอิงความหมาย (referential) เลสเตอร์ (Lester 1995, น. 1) รองศาสตราจารย์แห่งภาควิชาการสื่อสารของ California State University at Fullerton เขียนถึงทฤษฎีไวยากรณ์การสื่อสารทางสายตาไว้ในหนังสือ Visual Communication Images with Message (1995) ไว้ดังนี้

Syntactic Theory of Visual Communication

The first tenet of the syntactic theory of visual communication Mediated words and pictures have equal importance in the communication process.

The second tenet of the syntactic theory of visual communication is as symbols with similar historical roots, mediated words and pictures are both symbolic representations.

The third tenet of the syntactic theory of visual communication is Images are remember by thinking about them in words.

ทฤษฎีไวยากรณ์การสื่อสารทางสายตา

1. สื่อ “คำ” และ “ภาพ” มีความสำคัญเท่าเทียมกันในกระบวนการของการสื่อสาร
2. สื่อ “คำ” และ “ภาพ” มีความเป็นสัญลักษณ์เหมือนกัน
3. ภาพในใจของเราถูกจดจำโดยการคิดในลักษณะของ “คำ” (วิสุทธิ อยู่ทรัพย์, 2547)

2.4 แนวคิดการรับรู้ (Perception)

ความหมายของการรับรู้ (Perception) สุชาติพิศ สกุลชีพวัฒนา (2536, น. 130 - 158) เขียนไว้ในหนังสือจิตวิทยาทั่วไป ดังต่อไปนี้

กากัน และซีกัล (Kagan and Segal, 1992, น. 130) กล่าวว่า การรับรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้เรารู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยการเลือกการจัดระบบระเบียบ และการแปลความหมายสิ่งต่าง ๆ จากความรู้สึกสัมผัส

ชัยพร วิชชาวุธ (2525, น. 188) กล่าวว่า การรับรู้เป็นกระบวนการตีความสิ่งที่เห็น สิ่งที่ได้ยิน และสิ่งรู้สึกด้วยประสาทสัมผัสอื่น ๆ เพื่อให้รู้ว่าคืออะไร สิ่งที่เราสัมผัสทั้งที่เป็นวัตถุ มนุษย์ด้วยกัน และความเป็นไปภายในจิตใจของเราเอง

กันยา สุวรรณแสง (2532, น. 127) กล่าวว่า การรับรู้คือการใช้ประสบการณ์เดิมแปลความหมายสิ่งเร้าที่ผ่านประสาทสัมผัสแล้วเกิดความรู้สึกที่รู้ความหมายว่าเป็นอะไร

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2532, น. 81) กล่าวว่า การรับรู้หมายถึง กระบวนการแปลความหมายจากการสัมผัสต่อสิ่งเร้าซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์เดิมด้วย

จากคำจำกัดความดังกล่าว พอสรุปได้ว่า การรับรู้เป็นกระบวนการแปลความหมายของสิ่งเร้าจากการสัมผัส โดยอาศัยความรู้หรือประสบการณ์เดิมช่วยในการแปลความหมายสิ่งเร้านั้น ๆ ออกมาเป็นความรู้ความเข้าใจ

ลำดับขั้นของกระบวนการรับรู้ การรับรู้จะเกิดได้ต้องเป็นไปตามขั้นตอนของกระบวนการดังนี้

ขั้นที่ 1 สิ่งเร้ามากระทบอวัยวะสัมผัสของอินทรีย์

ขั้นที่ 2 กระแสประสาทสัมผัสวิ่งไปยังระบบประสาทส่วนกลางซึ่งมีศูนย์กลางที่สมอง

ขั้นที่ 3 สมองแปลความหมายออกมาเป็นความรู้ความเข้าใจ โดยอาศัยความรู้เดิม ประสบการณ์เดิม ความจำ เจตคติ ความต้องการ ปทัสถาน บุคลิกภาพ เชาวน์ปัญญา

ตัวอย่างเช่น ขณะนั่งพักผ่อนอยู่ในบ้าน เราได้ยินเสียงคนมาเรียกชื่อ เรารู้ว่าเป็นเสียงผู้ชาย และรู้ต่อไปเป็นเสียงของชาตรี เสียงเป็นสิ่งเร้าซึ่งมากระทบหู ในหูมีปลายประสาทเป็นเครื่องรับ แล้วส่งกระแสความรู้สึกไปทางประสาทสัมผัส เข้าสู่สมองทำให้สมองเกิดการตื่นตัวขึ้น ซึ่งตอนนี้เป็นการสัมผัส แล้วสมองก็จะแยกแยะว่าเสียงนั้นเป็นเสียงคน เป็นเสียงผู้ชาย เป็นเสียงชายหนุ่ม เป็นเสียงของชาตรี ซึ่งเป็นเพื่อนนั่นเอง เราเกิดอาการรู้ ตอนหลังนี้เป็นการรับรู้ เมื่อรู้ว่าเป็นเสียงเรียกของเพื่อน จึงต้องการงานรับ สมองก็สั่งให้กล้ามเนื้อปากทำการเปล่งเสียงงานรับ ในตอนนี้ทางจิตวิทยาเรียกว่า ปฏิกริยาหรือการตอบสนอง เมื่อประสาทตื่นตัวโดยสิ่งเร้าก็จะเกิดมีปฏิกริยา คือ อาการตอบสนองต่อสิ่งเร้าในกระบวนการแห่งการรับรู้ ถ้าพิจารณาในแง่ของพฤติกรรม “ การรับรู้ ” จะแทรกอยู่ระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองสิ่งเร้าจะเกิดการรับรู้ได้ต้องประกอบด้วย

1. มีสิ่งเร้าที่จะรับรู้ เช่น รูป รส กลิ่น เสียง
2. ประสบการณ์สัมผัส และความรู้สึกสัมผัส เช่น หู ตา จมูก ลิ้น ผิวหนัง
3. ประสบการณ์เดิม หรือความรู้เดิมเกี่ยวกับสิ่งเร้าที่ได้สัมผัส เช่น รู้มาก่อนแล้วว่าการไหว้ คือ การแสดงความเคารพ

4. การแปลความหมายจากสิ่งที่สัมผัส เช่น ขับรถเห็นสัญญาณไฟแดงที่สี่แยก หมายถึง ให้หยุดรถ

ความคงที่ของการรับรู้ (Perceptual Constancy)

รูปร่างคงที่ (Shape Constancy) ถ้าเรามองวัตถุในตำแหน่งที่ต่างกัน ภาพที่ปรากฏจะมีรูปร่างต่างกันไป แต่เรายังคงรับรู้ว่าเป็นรูปร่างเดิมที่เราเคยชิน

ขนาดคงที่ (Size Constancy) ถ้าเรามองวัตถุในระยะที่ต่างกัน ขนาดของภาพที่ปรากฏในเรตินาจะต่างกัน แต่เรายังคงรับรู้ว่าเป็นขนาดเดิมที่เราเคยชิน

ความคงที่ของสี (Color Constancy) มะเขือเทศสุก เมื่อแสงส่องมากระทบจะมีสีส้มต่าง ๆ ขึ้นกับแสงที่มากกระทบ แต่เรายังคงรู้ว่ามะเขือเทศสุกก็มีสีส้มแสด

การรับรู้ภาพและพื้น (Figure – Ground Perception)

สิ่งที่เรารับรู้ ปรากฏโดดเด่นขึ้นมาจากพื้น เช่น ภาพที่แขวนฝาผนังเด่นขึ้นมาจากผนัง ตัวอักษรเด่นชัดขึ้นมาจากหน้ากระดาษ หรือเมื่อนั่งรถไปตามถนนผ่านทุ่งนาข้างทางเราจะเห็นกระท่อม วิว ภูเขา เด่นชัดขึ้นมาเป็นภาพ และทุ่งนาซึ่งดูเว้าเว้าสุดลูกตาเป็นพื้น หรือเราได้ยินเสียงนกเด่นออกมาในท่ามกลางเสียงต่าง ๆ ในบางสถานการณ์เรารับรู้ภาพ และพื้นสลับกัน การรับรู้ของบุคคลในสิ่งที่เขาให้ความสนใจหรือตระหนักจะเปรียบเหมือนเป็นภาพ และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เปรียบได้กับพื้น มนุษย์ไม่ได้ตอบสนองกับทุก ๆ สิ่งเร้า การที่บุคคลจะตอบสนองขึ้นอยู่กับสิ่งที่เขาตระหนัก หรือให้ความสนใจต่อสิ่งเร้าใด ตัวอย่างเช่น “ขณะที่ฉันกำลังนั่งลงเขียนหนังสือ ฉันสนใจถึงสิ่งต่าง ๆ อย่างไม่เด่นชัดนัก เช่น แก้วที่ฉันนั่ง สิ่งที่น่าสนใจมากที่สุด คือ การรวบรวมความคิดของฉัน และเขียนลงบนกระดาษ ที่ฉันเหนื่อยและเมื่อย ฉันตระหนักหรือให้ความสนใจต่อความปวดเมื่อยตามร่างกาย และรู้สึกถึงรสชาติกาแฟที่ดื่ม กาแฟช่วยให้ฉันสดชื่น แต่ในขณะที่ฉันกำลังใส่ใจต่อการเขียนหนังสือ รสชาติของกาแฟจะเป็นเรื่องรองลงมา” สิ่งที่เรารับรู้ หรือให้ความสนใจในขณะที่เปรียบเหมือนเป็นภาพ ส่วนสิ่งเร้าอื่น ๆ เปรียบเหมือนเป็นพื้น

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อัจฉรา ปัทมธนาวงศ์ (2551) งานวิจัยเรื่อง มายาคติและอุดมการณ์ในโฆษณาหาเสียงเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งทั่วไป วันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 การวิเคราะห์ด้วยวิธีสัญวิทยา โดยองค์ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่ ภาพยนตร์โฆษณาจำนวน 2 ชุด คือชุด “ใครว่าชีวิตผันเปลี่ยนไม่ได้” 3 เรื่อง และชุด “โอกาสคืออนาคต” 3 เรื่อง รวมทั้งโฆษณาทางสิ่งพิมพ์จำนวน 5 ชุด พบว่า การสร้างความหมายในโฆษณาหาเสียงของพรรคไทยรักไทย ทั้งที่เป็นความหมายโดยตรงและโดยนัย เกิดจากสัญลักษณ์ประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสัญลักษณ์ประเภทภาพและภาษา โดยสัญลักษณ์ประกอบกันเข้าภายใต้รหัสทางเทคนิค และรหัสทางสังคม

การวิเคราะห์ความหมายโดยตรง และโดยนัยเพื่อหาแบบแผน โครงสร้างความหมาย พบว่ามีทั้งหมด 3 แบบแผนด้วยกัน ได้แก่ โครงสร้างประเภทคู่ตรงข้าม (binary oppositions) โครงสร้างประเภทการเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมย (metaphor) ส่วนน้อยแทนส่วนใหญ่ (metonymy) และโครงสร้างแบบการเล่าเรื่อง (narratives)

ปิยาภรณ์ เมืองคำ (2552) ศึกษางานวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างความหมายความพิการในภาพยนตร์อเมริกัน พบว่า 1. เชื่อมโยงโดยอาศัยแนวคิดการเล่าเรื่องผ่านภาพยนตร์ 10 เรื่อง พบว่าตัวละครที่มีความพิการจะเป็นตัวเอกที่สะท้อนปัญหาเหล่านั้น 2. วิเคราะห์โครงสร้างการเล่าเรื่องจากสิ่งที่ภาพยนตร์นำเสนอ พบว่า ภาพยนตร์ได้สร้างความหมายของความพิการอย่างซับซ้อนเป็นสองระดับ ระดับแรก ความหมายจริงตามบท มีหน้าที่เล่าเรื่องเป็นชีวิตคนพิการ ระดับสอง ความหมายที่ซ่อนอยู่สะท้อนปัญหาและความบกพร่องในสังคม

วิรัชกร วิไลศิลปดิเลิศ (2555) ศึกษางานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาภาพข่าวอดเชื่อมรางวัลอิศรา อมันตกุล ของสมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยพบว่า การวิเคราะห์คุณค่าทางวารสารศาสตร์ 4 ด้าน พบว่า ภาพข่าวอดเชื่อม 1. คุณค่าของความเป็นข่าว มีความสดใหม่ 2. บอกเล่าเนื้อหาได้ สวยงามด้านองค์ประกอบภาพ 3. เป็นภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง 4. พิจารณาตามบริบทสังคมขณะนั้น องค์ประกอบภาพ รูปแบบ และเทคนิคการถ่ายภาพ ซึ่งแสดงออกถึง คุณสมบัติด้านความงดงามเชิงองค์ประกอบศิลป์ พบว่า ภาพข่าวอดเชื่อม 1. เน้นจุดสนใจแบบ กฎสามส่วน 2. ช่างภาพเลือกจุดความสนใจ ฉากหน้า และฉากหลัง เส้น กรอบภาพ พื้นที่ว่าง ในการเล่าเรื่องราวและสื่ออารมณ์ แนวโน้มการคัดเลือกภาพข่าวอดเชื่อมรางวัลอิศรา อมันตกุล ปี 2515-2540 ภาพข่าวที่ได้รางวัลภาพข่าวอุบัติเหตุและอาชญากรรม ปี 2541-2550 ภาพข่าวที่ได้รางวัลเน้นจัดวางองค์ประกอบภาพ และเล่าเรื่องสื่อความหมาย การวิเคราะห์เนื้อหาภาพข่าวอดเชื่อมรางวัลอิศรา อมันตกุล 1. ภาพข่าวอดเชื่อมฯ นำเสนอความหมายภาพ ทั้งความหมายโดยอรรถ และความหมาย

โดยนัย ตามวิธีการวิเคราะห์ของ Saussure 2. ความหมายโดยอรรถ เป็นความหมายที่คนส่วนใหญ่เข้าใจได้ตรงกัน ว่าเป็นเหตุการณ์อะไร 3. ความหมายโดยนัย ที่ความเข้าใจจะเกิดจากประสบการณ์เฉพาะของแต่ละบุคคล ดังนั้นช่างภาพต้องคำนึงถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรมของผู้ชมด้วย เพราะแต่ละคนตีความไม่เหมือนกัน 4. ภาพถ่ายที่ปรากฏ เป็นภาพสะท้อนให้เห็นความเป็นไปของสังคมในแต่ละปี โดยแสดงให้เห็นถึงปัญหา, เรื่องที่เป็นที่สนใจ, ผลกระทบต่อผู้คน, พัฒนาการที่เปลี่ยนไป เช่นปีแรก ๆ ภาพอุบัติเหตุ สะท้อนให้เห็นปัญหาเรื่องความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน การพัฒนาของภาพข่าวและอุปกรณ์ถ่ายภาพแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงของภาพข่าวในอดีตจนถึงปัจจุบัน ในการสื่อความหมายอารมณ์ และเรื่องราวผ่านมุกตลกหรือรูปแบบต่าง ๆ โดยควบคู่ไปกับการพัฒนาทางเทคโนโลยีของอุปกรณ์ถ่ายภาพ

ภาคภูมิ วรรณภา (2553) ศึกษางานวิจัยเรื่อง การบูรณาการภาษาภาพกับลายลักษณ์อักษรในจิตรกรรมฝาผนังวัดถ้ำอีसान จากการศึกษาพบว่า การวาดภาพบนผนัง เป็นการสื่อสารเล่าเรื่องโดยอาศัยภาพวาด และตัวอักษรเป็นเครื่องมือในการสื่อสารระหว่างช่างแต้มกับผู้ชม เรื่องราวของรูปแต้มที่เขียนเป็นการเลียนแบบของจริง มักเป็นเรื่องพิธีกรรมการใช้ชีวิต ซึ่งสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์ เป็นการสั่งสอน แสดงความเชื่อของผู้คนผ่านการผสมผสานระหว่างการสื่อสารด้วยภาพและลายลักษณ์อักษร

อัญชลี พิเศษฐพันธ์ (2554) ศึกษางานวิจัยเรื่อง การสื่อความหมายของภาพและภาวะหลังสมัยใหม่ในงาน โฆษณาทางสิ่งพิมพ์ไทย พบว่า โฆษณาทางสิ่งพิมพ์ไทย สื่อความหมายของโฆษณาออกมาในลักษณะของความหมายแฝง (Connotation) เป็นหลัก ซึ่งหมายความว่าผู้รับสารจำเป็นต้องมีประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่ผู้ส่งสารต้องการในการถอดรหัสความหมายที่ถูกส่งมา ผู้ออกแบบสารโฆษณาใช้วิธีการใส่รหัสทางวัฒนธรรมลงไปในภาพ เพื่อกำหนดทิศทางของการอ่านความหมาย ทำให้การอ่านความหมายกลายเป็นความหมายแฝง “โฆษณาสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายซึ่งร่วมใช้รหัสทางวัฒนธรรมเดียวกัน ทำให้สามารถสื่อสารกันได้ในรูปแบบความหมายในลักษณะนี้”

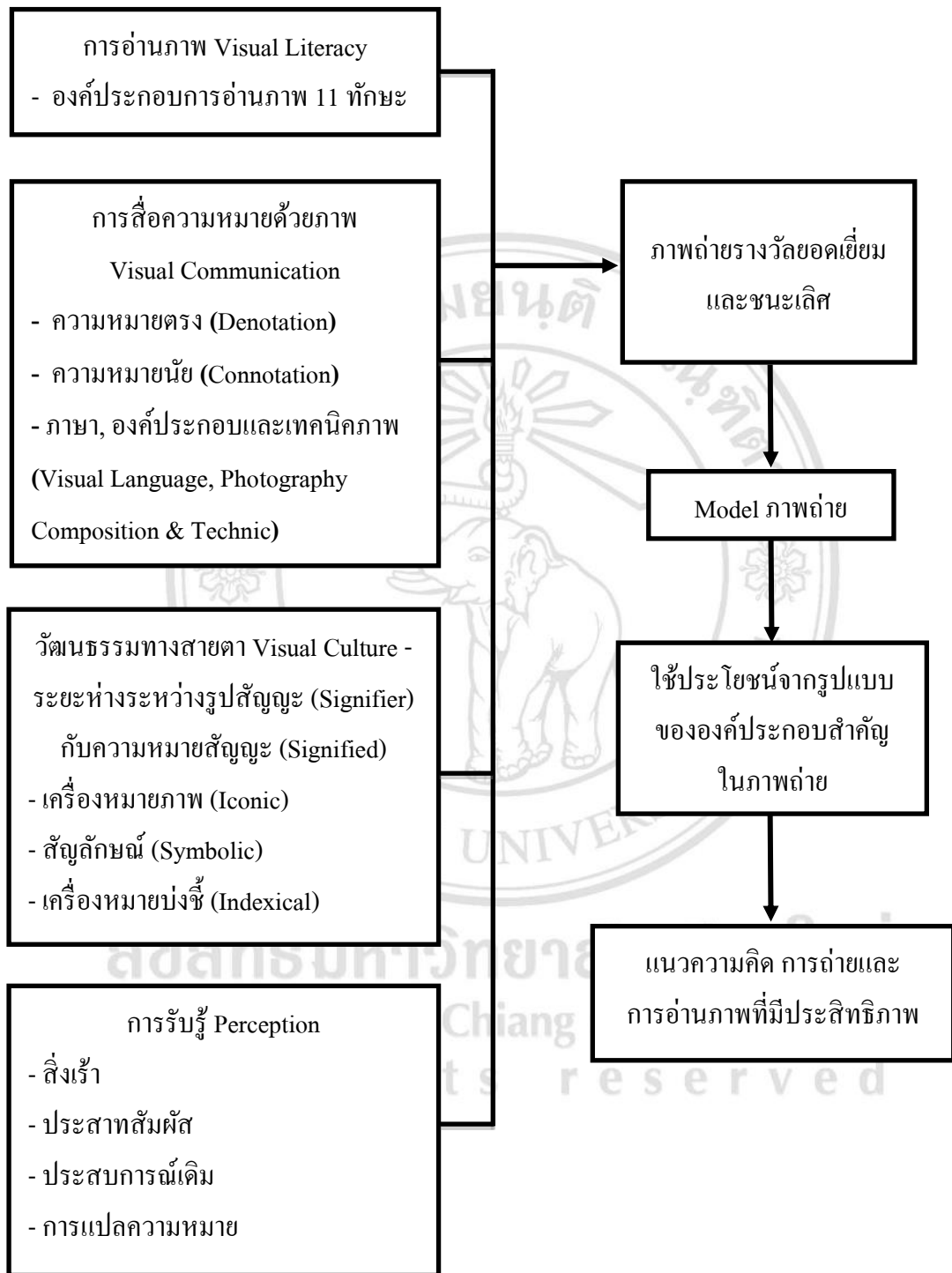
วิรตี ทะพิงค์แก (2556) ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง มายาคติในภาพยนตร์โฆษณาผลิตภัณฑ์ความงามสำหรับวัยรุ่น ผลการศึกษาพบว่า โฆษณาผลิตภัณฑ์ความงามสำหรับวัยรุ่น มีการใช้สัญลักษณ์ทั้งประเภทวัจนภาษา และอวัจนภาษาในการสร้างความหมายความงาม โดยความหมายความงามในระดับความหมายตรง หมายถึง การใช้ผลิตภัณฑ์ความงาม และการมีลักษณะความงามทางกายภาพที่พึงประสงค์ ส่วนความหมายในระดับความหมายโดยนัย หมายถึง ความงามทำให้ผู้หญิงได้รับรางวัลและความงามเป็นสิ่งที่จัดการได้ โดยใช้กลวิธีการสื่อความหมายความงามผ่านองค์ประกอบ การเล่าเรื่อง ได้แก่ แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร ความขัดแย้ง ฉาก เครื่องแต่งกาย/ยานพาหนะ และ ตระกูลภายในของเรื่องเล่า ได้แก่ การพัฒนาตัวเรื่อง และจุดยืนของผู้เล่าเรื่อง ส่วนมายาคติความงามพบว่า มีการสร้างความหมายความงาม หมายถึง คุณค่าของผู้หญิงขึ้นอยู่กับความงาม ความงามเป็น

คุณสมบัติของผู้หญิง ความงามเป็นสิ่งที่จัดการได้ด้วยผลิตภัณฑ์ความงาม และการผูกโยงความขาวไว้กับการเป็นคนชั้นสูง โดยใช้กลวิธีการสื่อความหมายมาคาดิ 5 วิธี ได้แก่ การสื่อความหมายแบบคู่ตรงข้าม การสื่อความหมายแบบอุปมาอุปมัย การสื่อความหมายด้วยการเชื่อมโยง การสื่อความหมายเชิงพื้นที่ และการสื่อความหมายตามลำดับเหตุการณ์

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

2.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดการวิจัย